

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OKSBØL SOGN

HISTORIE

FORTÆLLINGER

1

F O R O R D

Lige fra sogneforeningens start var det tydeligt, at ikke kun de daglige begivenheder i sognet, men også de tidligere hændelser interesserer os.

Derfor faldt det ganske naturligt, at vi i 1977 startede en lokalhistorisk studiekreds med det formål at indsamle oplysninger om personer og begivenheder i Oksbøl sogn gennem årene.

Studiekredsen begyndte med at studere udlånte og affotograferede gamle billeder, og så var det jo nærliggende at få skrevet noget ned om billederne. Samtidig kunne man så begynde at samle oplysninger og skrive beretninger om tidligere hændelser i sognet.

Arbejdet i studiekredsen har nu resulteret i denne samling historier og fortællinger fra Oksbøl sogn; og vi takker alle, der har medvirket ved at levere billedmateriale og fortællinger.

Det er imidlertid vort håb, at studiekredsen vil være i stand til at samle stof til flere bøger. Derfor er studiekredsen åben, så alle med interesse for vort sogns historie kan være med.

Vi er ligeledes interesseret i at få suppleret og eventuelt rettet de oplysninger, der bringes i bogen, hvis der er nogen, som mener, at indholdet ikke er historisk korrekt.

OLE K. BOJE
Juni 1980

Oksbøl

Et gammelt sagn fortæller, at da Oksbøl kirke skulle bygges, var man ikke enige om stedet. En mand gav som følge af en drøm det forslag, at man skulle lade en okse bestemme stedet. Hvor den først brølede, der skulle kirken bygges. Dette skete, og derfra skal navnet Oksbrøl - Oksbøl stamme.

Om sagnet om Oksbøls tilblivelse taler sandt kan nok diskuteres. - Lad det nu stå. - Een ting er sikker, da grundstenen til Oksbøl blev lagt, var der nok ingen, der anede, hvilken hyggelig og rar landsby, der engang skulle danne kreds om kirken.

Oksbøl har selvfølgelig ændret sig op gennem tiderne, men til i dag, hvor disse linier nedfældes, kan man med god samvittighed sige, at det gode landsbymiljø ikke har lidt overlast.

Med Danmarks største industrivirksomhed som nærmeste nabo kunne man nok have frygtet, at det ville have sat dybere spor i ikke alene Oksbøl, men også i vore nærmeste nabolandsbyer.

Dette er heldigvis, takket være fornuftig by- og byggeplanlægning, blevet undgået.

Indtil kommunesammenlægningen i 1970 stod Oksbøl som "hovedstad" for det gamle Oksbøl sogn, bestående af landsbyerne Oksbøl, Broballe og Mjels med de tilhørende udflytterområder, hvoraf Hardsenhøj efterhånden har udviklet sig til at blive en lille landsby for sig.

Indtil 1933, da den nye landevej, E' Stadsvej, fra Nordborg via Oksbøl til Brandsbøl blev anlagt og nær havde delt Oksbøl i to dele, var Oksbøls forbindelse med Nordborg en smal vej, flankeret af levende hegn, hovedsagelig hassel. Da vejen gik i retning syd-nord, kunne den om vinteren være opsamlingssted for store snemængder og således være ganske ufremkommelig.

Al trafik var så henvist til at færdes inde på markerne langs vejen. Nu var alle marker dengang omgivet af levende hegn, men man havde været så snu og forudseende at lave gennemkørselshuller i alle de hegn, der gik vinkelret på landevejen, og man kunne således frit køre fra mark til mark helt til Nordborg.

Nu vil mange måske tro, at disse gennemkørselshuller kunne skabe problemer om sommeren, når kvæget skulle på græs. Det var ikke tilfældet, for alt græssende kvæg stod dengang tøjret, og man havde endnu ikke opfundet det væmmelige pigtrådshegn og elektriske hegn, som vi kender i dag.

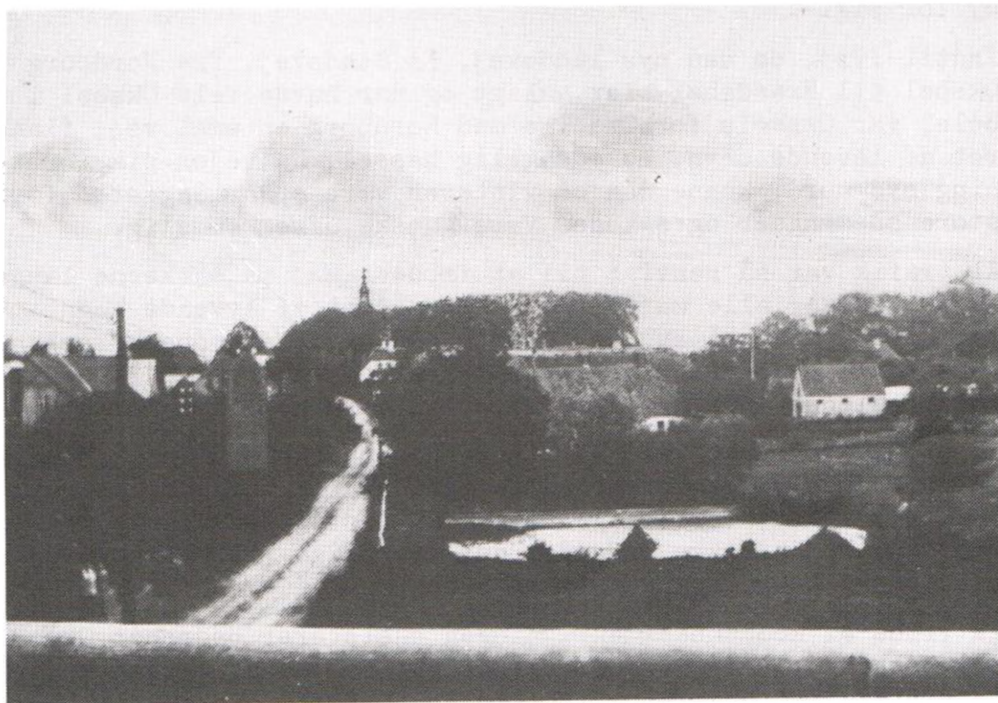
På trods af kommunesammenlægningen eksisterer begrebet Oksbøl sogn stadig, nemlig Oksbøl kirkesogn, som så er opdelt i de tre landsbyer. Det nuværende skel mellem Oksbøl og Broballe, nemlig amtsvejen, er imidlertid affødt af storkommunens indførelse af officielle gadenavne med deraf følgende adressering. Det gamle skel mellem landsbyerne var så snørklet, at det ikke lader sig

beskrive med ord, men ved at studere de gamle kort fra Amtslansinspektoratet, kan man se, hvor det har gået, og man kan visse steder næsten undre sig over, at folk har kunnet finde ud af, hvilken landsby, de hørte til.

Oksbøl har, som tidligere nævnt, skiftet karakter gennem tiderne, men som for mere end 200 år siden er landsbyen stadig den dag i dag en skøn blanding af landbrugsejendomme og parcelhuse. Dog er det ikke i dag såden, at mange parcelhusejere i deres bygning har plads til en ko, en ged eller et par grise. I fordums tid var "den lille mand" i landsbyen håndværker, arbejdsmand eller daglejer på en gård. Han tjente ikke store penge, havde ofte en stor børneflokk, og mælken fra en ko var et godt tilskud til den daglige kost.

Hvis man kunne gå en tur gennem Oksbøl for 200 år siden og sammenligne med i dag, ville man nok ikke finde mange lighedspunkter. En del gårde er i tidens løb blevet flyttet uden for byen. Dog ikke i så udpræget grad som så mange andre steder i landet. Andre gårde er blevet bygget om, har fået fast tag i stedet for stråtag. Andre igen har været udsat for ildebrand, er så blevet revet helt ned og genopbygget i nyere stil.

I begyndelsen af 1900-tallet hærgedes byen af en pyroman, som - så vidt vides - aldrig blev afsløret, men som nåede at sætte ild til ikke så få gårde, bl.a. også den gamle firelængede præstegård. Der blev i disse for landsbyen ret så uhyggelige tider oprettet et lokalt vagtværn for om muligt at pågribe synderen, men det lykkedes altså ikke.

OKSBØL SØNDERGADE ANNO 1925

Nedbrudt ejendom

Art. nr. 32, grundareal: 310 m².

Var beliggende nord for Oksbøl Nørregade og vest for gadekæret ved Oksbøls nordlige bygrænse.

Huset blev kaldt E' Femkånt", fordi huset lå så tæt på vejsvinget, at man havde været nødt til at skære det ene hjørne af, så det på den måde blev femkantet.

Huset blev nedbrudt i 1928, og de materialer, der kunne bruges, blev anvendt til reparation af ejendommen, art. nr. 9, nu Oksbøl Nørregade 5.

Den sidste ejer hed Hans Sørensen, hvorom der, af folk der kan huske ham, berettes, at han havde træben, og at byens ungdom skjulte sig i skoven ved Lusig strand for at overvære det mærkelige syn, det må have været for dem, når en mand med kun et ben gik i vandet.

Til huset hørte et lille udhus, som lå på den modsatte side af vejen. Udhuset havde plads til et par geder, et svin og lidt hø, som blev bjerget fra vejgrøfterne om sommeren. På de steder, hvor man ikke høstede hø, stod gederne tøjrede.

E' FEMKÅNT

Oksbøl Nørregade 6

Art. nr. 4, grundareal: 25,24 ha

Gulstens stuehus, der som så mange andre stuehuse indeholder både beboelse for gårdmandsfamilien og for aftægtsfolkene. Avlsbygningerne er ligeledes opført i gule sten.

Nuværende ejer: Inga og Peter Hellesøe. Peter Hellesøe har overtaget ejendommen efter sin far, Laurits Hellesøe, der igen har den fra sin far, Peter Hellesøe.

I 1829 købte familien Peter Hellesøe, der var fra Holm, ejendommen af Iwer Friedrichsen. Landbrugsejendommen var ved overdragelsen en ødegård, men da Peter Hellesøe havde lidt formue, blev han tvunget til at købe ejendommen.

Stuehuset lå dengang, som det var almindeligt, helt ude ved vejen. I 1867 opførtes et nyt, det nuværende stuehus. Der var dog dengang planer om at flytte bygningerne uden for landsbyen og opføre dem på ejendommens jorder, men dette blev af forskellige grunde opgivet.

Om den tidligere ejer "Iwe", som han kaldtes, fortælles, at når der skulle pløjes, blev sønnen sat til at trække ploven sammen med deres eneste hest. Som trækreb blev der brugt humleranker.

Indendørs har der heller ikke hersket den store luksus. I stedet for stole til at sidde på i stuen brugtes græstuer, kaldet "Stæturre".

Generations- og ejerskifter ifl. jordbogen af 1794:

I 1794 Bohlsmand Friedrich Iwersen
Til 1829 Bohlsmand Iwer Friedrichsen
Fra 1829 Bohlsmand Peter Hellesø
Fra 1845 Bohlsmand Peter Hellesø's enke
Fra 1868 Bohlsmand Laurits Hellesøe
Fra 1903 Gårdejer Peter Hellesøe
Fra 1950 Gårdejer Laurits Hellesøe
Fra 1973 Gårdejer Peter Hellesøe

Livet på en bondegård .

Heldig var den førstefødte på en gård, især hvis det var en søn. Det var en given sag, at den ældste søn engang skulle overtage fødegården. Var der ingen sønner, ja så var det den ældste pige, der var den heldige, - skønt ordet heldig måske kunne være lidt tvivlsomt. Om man havde anlæg og lyst, blev der ikke talt om. Landbruget var en selvfølge for børnene på en gård. Som regel blev gården købt billigt. De andre søskendes arv var betydelig mindre, især for pigernes vedkommende. Den ældre generation flyttede da ind i aftægtshuset. På Als var det ret almindeligt med en aftægtsbolig i den ene ende af gårdens stuehus. Meget praktisk, når de gamle i alderdommen var svage og skulle plejes af de unge, for en sådan klausul hørte med ved overtagelsen af gården. Var der tillige en ugift faster tilbage, var det ret almindeligt, at hun fik ophold på gården, så længe hun levede.

Måske var det at pleje ældre mennesker ikke så svært. Måske var de taknemmelige, og det kunne så være en glad gerning, men det modsatte kunne dog også være tilfældet. Mon ikke mangen en ung kone har haft det lidt svært ved ægteskabets begyndelse. Der blev vel ikke lavet om på stuerne. I hendes tid var det hele jo så pænt, som det kunne være. Betydeligt lettere var det nok for en datter, når hun fik fødegården derhjemme.

Nu noget om min egen slægt, som jeg jo kender bedst. Min mor, Anna Krogh, var ældste datter af Niels Christensen, Broballe, og derfor arving til fødegården, frem for hendes to søstre, Katrina og Maren. Denne ret gav hun dog afkald på, da hun blev gift med min far, Chr. Krogh, der i forvejen var gårdejer i Mjels. På den måde gav hun afkald på "førstefødselsretten" og fik da som erstatning to læs træ hvert år, så længe hun levede fra fødegården i Broballe.

Næste datter var Katrina, som blev gift med Jørgen Eriksen Petersen, Havnbjerg, der også var arving til en gård. Hun var dog ikke den førstefødte og fik da ingen træ i erstatning. Maren blev gift med Christen Schmidt fra Lavensbymark, og de to overtog gården, der nu ejes af Niels Valdemar Schmidt.

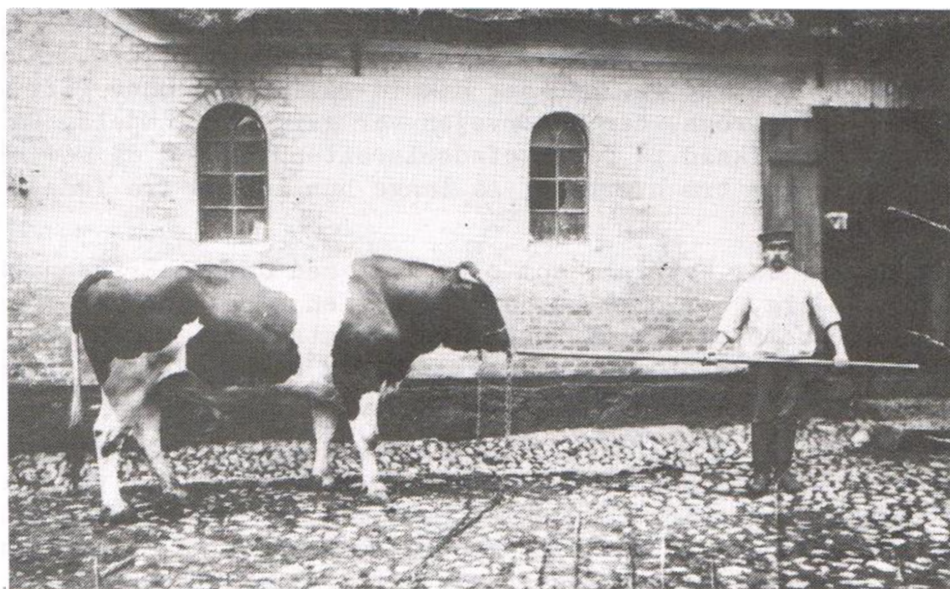
Så lidt fra gården i Mjels. Min farfar, Martin Krogh, døde, da hans ældste søn, Christian, var ca. 10 år gammel. Det var under tyskertiden, og overformynderiet bestemte, at Christian skulle overtage gården, når han blev myndig for en sum af 30.000 Mark. En ret høj pris dengang. Hans arvepart blev dog straks taget fra, og nu var der kun 20.000 Mark at betale. Heraf skulle hans bror, Peter, have de 10.000 Mark, medens hans to søstre, Kjerstin og Katrina, kun fik 5.000 Mark hver. Det var ikke retfærdigt, skulle man mene, men der fandtes ingen rødstrømper dengang.

Da Peter senere blev smittet med tuberkulose som soldat, døde han i hjemmet på Pommersgård. Tænk så bare, om ikke Christian igen arvede dobbelt så meget som pigerne, der kun fik 2.500 Mark hver. Nu skal det dog siges, at døtrene dengang gerne havde et godt udstyr med i ægteskabet. Søde hjemmevævede ting, såsom 30

bordduge, 60 lagner, 60 pudevår, 60 håndklæder, foruden en masse personligt udstyr. Ja, endda ligklæder fik de med, når de blev gift. Ligeledes gjorde brudgommen. Så var der skabe, kommoder og spinderok, der aldrig måtte savnes. Den unge brudgom derimod havde god brug for penge til eget hjem, dersom han da ikke var så heldig at blive gift med en arving til en gård. At der ikke blev skelet mere til det i "gamle dage", end i dag, siger sig selv. Måske stod de ældre også bag med gode råd, - hvem ved? Det var for det meste et stort stuehus, de unge overtog. Mange hyggelige stuer med bjælkeloft og kakkellovn. Det med kakkellovnen var da så hyggeligt i de stuer, der fandtes, men ofte var der stuer, der ikke blev brugt til hverdag, og hvor der ikke var nogen kakkellovn anbragt.

Stuerne på Als er nok lidt særprægede med deres navne - Forstuen kaldt "e frangold". Opholdsstuen "e dønsk" og så "e pidsel", der enten var fyldt med fine møbler eller skabe og kister. Alle disse stuer blev dog ikke benyttet til hverdag, der skulle spares både på lys og varme. Nogle steder opholdt man sig mest i det varme køkken, andre steder i soveværelset. Inde i stuen var der ofte en "indlot" seng, en slags alkove, der var anbragt næsten som indbyggede skabe i dag. Det skete da også, at ældre mennesker gik til ro, selv om piger og karle og den øvrige familie var til stede.

Der var ellers mange i stuen dengang. Til en almindelig bondegård hørte der gerne flere piger og karle til. De hyggede sig med den øvrige familie om aftenen. For hygge i stuen det var der,

GÅRDENS AVLSTYR PRÆSENTERES

når ilden buldrede i kakkelovnen. Oven på denne lå de stegte æbler og duftede så dejligt, lige til at spise. Kaffeledelen var også derinde. Sådan en aften kunne kaffen rigtigt nydes.

Måske var det knap så morsomt for den unge pige, der måtte sy for husmoderen til kl. 21, hver aften. Først da kunne hendes fritid begynde, hvor hendes egne sager kom frem. "E ovdensæd" sluttede næppe ret sent. Man skulle jo tidligt igang igen den næste morgen.

De unges værelse var ingen luksus-suite. Som oftest var der sengehalm i sengene i stedet for madras, og tit delte to unge piger den hede seng. At de hjemmevævede dyner var fyldt med fjer var sikkert nødvendigt, eftersom der ingen varme fandtes i værelserne. Karlekammeret var gerne ved siden af hestestalden. For tænk, hvis en hest skulle rive sig løs eller på anden måde mangle hjælp i nattens løb, da var det nødvendigt med en karl i nærheden. Hele aftenen var de ellers blevet fodret af og til. Det hørte også til karlenes pligter.

Om morgenen blev flagermuslygten tændt. Det var en petroleumsglyte. Den kunne lige klare belysningen, når pigerne malkede køerne. At malke var altid pigernes sag. Imens fodrede og rensede karlene staldene ved hestene, kreaturerne og svinene. At fodre svinene var for det meste konens gerning, men dengang var besætningen som regel ikke så stor.

Da endelig var der tid til "davren", morgenmåltidet, som da sikkert smagte godt. Først den varme grød med mælk, bygggrød eller boghvedegrød, som blev kaldt "tarregrød". Der blev altid kogt en stor kedel kaffe, idet den blev beregnet til hele dagens forbrug. Tragtet blev kaffen aldrig. Det kendtes ikke dengang, men måske den senere på dagen blev udbedret med lidt brændevin, - hvem ved?

Når morgenarbejdet var endt og morgenmaden nydt, var dagslyset måske ikke for godt endnu. Da blev familien samlet, - især da pigerne til håndgerning. At spinde, karte og strikke kunne godt klares ved et fælles lys, tællelys eller petroleumslampe. Jo, der skulle spares, og det kunne man dengang.

De var også dygtige til at ordne alt derhjemme på gården. Tøjet blev vævet og syet. Linned var altid hjemmevævet. Der blev bagt, slagtet og brygget øl. Dagen før der skulle bages, blev dejen til rugbrødene lagt. Hertil blev brugt en surdej, som var lagret fra sidste gangs bagning. Den store ovn, der var bygget af teglsten, stod i bryggerset. Dette rum blev kaldt og kaldes stadig for "e bakhus" hos os. Om det kommer fra det tyske "bakkenhaus" eller det danske baghuset, ved jeg ikke.

Foran ovnen var en grav i form som den under bilerne ved reparation, men selvfølgelig i mindre format. Denne grav lige foran ovndøren, var til daglig dækket med en luge. Den dag, der skulle bages, stod min far op et par timer før de andre. Der skulle fyres op i ovnen, ikke under. Når det tynde kvas brændte godt, kom der store stykker træ på. Der skulle fyres meget stærkt, så ovnen kunne holde sig varm i flere timer. Først når træet var blevet til trækul, glødende uden at ryge, kunne det hales ud. Far havde en lang stang, der endte i et tværstykke, hermed halede han alle gløder ned i grøften foran ovnen. Disse gløder var dem, vi altid brugte i strygejernet til vasketøj.

At ovnen skulle renses godt, var klart, thi nu skulle brødene i ovnen. Dem havde pigerne formet, medens far fyrede op til en passende varme. Dejen blev først delt i runde kugler, siden formet aflangt som brødene findes i dag. De blev penslet med vand og var da så glatte og fine, som tænkes kunne. Neden under blev der strøget lidt rugmel, før de kom i ovnen. Når brødene var bagt, blev de taget ud af far. Pigerne havde imens franskbrød parat til bagning. Til sidst bagtes der lagkager, sandkager, småkager og lignende. Nej, til allersidst blev alle dejresterne æltet sammen af børnene. De blev formet som pandekager, men var selvfølgelig tykkere og havde små fine tryk til pynt. Sådanne "klistekahke" smagte himmelsk! Børnene var jo ikke så forvante dengang.

EN GLAD MALKEPIGE

I ovnen på Pommersgård var der plads til ca. 20 rugbrød. Heraf blev halvdelen byttet bort til en anden gård, da de jo så kun blev halvt så gamle, inden de blev spist. Alligevel forstår man jo godt, at de må have nydt det, hver gang de friske blev bagt. Hos os blev brødene opbevaret i en egetræskiste, for at holde sig så godt som muligt.

Øllet blev også brygget i "e bakhush", og det smagte godt. Ikke mindst juleøl og "fuggeøl", høstøl, der slet ikke var for børn. Øllet, der stod i et anker af træ, var så herligt. Når far slog spån i, og satte toppen på, var det spændende med en smagsprøve.

Der var altid hjemmebrygget øl hele året rundt. Ølkruset og kruset med brændevin stod gerne på sin plads i køkkenet, da der her aldrig blev sparet. Af brændevin blev der gerne købt 10 liter ad

gangen. Man forstår næppe, at de ikke altid var berusede, men det skete nu nok alligevel engang imellem.

På hver eneste gård blev der slagtet. Det var altid en større omgang. Det var ret almindeligt, at der blev slagtet både svin og kvie på samme dag. Grisen bestod enten af en ung so eller en fedegrise. Fed skulle den være. Den blev fedet op efter alle kunstens regler, jo federe, jo bedre. Der skulle bruges fedt hele året rundt, og det fede flæsk var heller ikke til at "kimse" af. Grisen blev gerne hængt op i "e bakhush", medens kvies plads i al almindelighed var i loen. Alt blev brugt. Der blev lavet bjerger af spegepølser og leverpølser. Tarmene var de selvforsynde med. De blev vendt, skrabet og rensset efter alle kunstens regler. Man lavede medister, der kunne opbevares en tid i en krukke med smeltet fedt over. En anden slags pølser, som man brugte dengang, var "e lungebånd". Som navnet siger, indeholdt de lunger, blandet med andet kød. De kom i saltlage og blev kogt, før brugen. Alle kender de dejlige rullepølser. Hovederne blev brugt til sylte. Surrib var en dejlig ret, som der blev sat pris på her i Sønderjylland. Forskellige ting blev også brugt til "moptordel", en ret, der ligner forloren skildpadde en del.

At rense en komave var en større omgang. Hertil blev både brugt kalk og salt, men så var den også ren. Den blev sammen med andet kød brugt til "plukkefink". "Ploggifink" som vi kalder den, blev serveret som suppe med æbler, svesker og måske med tørrede pærer i. Dette var en livret for mange. Selvfølgelig gik blodet heller ikke tabt. Blodpølser var dejlig mad. I "gamle dage" kendte man jo ikke henkogning i glas, langt mindre frysebokse og køleskabe. Man skulle undres over, hvor godt det hele kunne opbevares alligevel. Først blev kødet lagt i det store saltkar for derefter at blive røget. Alle gårde havde et røgerum. Her hang der pølser på rad og række. Her blev de dejlige skinker og gode kødstykker opbevaret. Man slagtede aldrig kvæg eller svin om sommeren. Det var for farligt. Der blev heller aldrig købt hos slagteren, skønt der var mange munde at mætte. Om sommeren var fjerkræet rigtigt på sin plads. Det var ikke bare æggene, men suppehønen der var så dejlig i gryden. Godt smagte kyllingesteg. Til rigtig fint, var der både gæs, ænder og kalkun. Alt dette gav også frisk kød om sommeren. På den måde fik man også gode fjer til de tykke dyner.

Storvask. Ja - man kunne med rette kalde den storvask, for lille var den aldrig. Familien var for det meste ret stor. Der blev ikke vasket til hverdag, men ca. hver 3. - 4. uge. I rigtig gammel tid blev der "byglet". Det vil sige, at asken blev brugt som rensmiddel. Kogende vand blev hældt over asken flere gange. På den måde blev renskraften hentet ud i vandet. Tøjet blev kogt i det vand. Slået og behandlet på forskellig måde. Det var en stor lettelse, da sæben kom i brug. Tøjet blev altid lagt i blød dagen i forvejen. Det blev kogt i "e grukedel", vaskekedelen i bryggerstet og så gik det løs. En 3-4 piger sled i det dagen lang med et "vaskebræt", og så var det klaret. Mange steder blev borddugen ikke vasket i vintermånederne, da de var vanskelige at få tørret og med de ca. 30 stk. man ejede var der nok at tage af i vinterens løb.

Ja - pigerne kunne det hele. Kerne dejlig smør og lave ost, det var ingen sag. Pigerne lå aldrig på den lade side. Det gjorde karlene vel heller ikke, men havde man karle på gården, skulle pigerne gerne stå dem bi. Først var det høsten. Hvordan ville de mon have klaret den uden pigerne? Det var et svært arbejde for karlene at slå med le, men det var også med bøjet ryg, at pigerne bandt op efter dem. En række af karlene mejede løs, hver eneste af dem havde sin pige til at binde stråene i neg. Med at skokke, sætte dem på højkant i en række kaldet "skokstej", - til at køre læssene hjem, intet kunne de klare uden pigernes hjælp. Når kornet blev godt tørt, var det parat til at køres hjem med hestevogn. Ærligt talt tror jeg ikke, at pigerne tærskede med "plejl", det var karlenes arbejde i vintermånederne.

HØSTEN KØRES I HUS

Høstarbejdet var besværligt og det tog på kræfterne, men alligevel var der humør og sang over feltet. Måske skyldtes dette også lidt, den gode drik de slukkede tørsten med. Først og fremmest det dejlige øl. Nogle fyldte sig med saftevand, hvis de bedre kunne lide det. En snaps til brødet gav gå-på-mod, men kaffepunch og en gammeldags "grok" skulle nu helst nydes hen ved aftentide. Det var for "farligt" midt på dagen.

Omsider var det ved at være slut. Høstens sidste læs kaldtes "e fugge". Her fik glæden over en veludført gerning fri udfoldelse. Et neg blev ekstra fint pyntet med blomster og grønt, og sat ovenpå læsset. Til tider blev der endda lavet den flotteste høststige af strå som pynt. Hestene blev pyntet med georginer.

Det hele var så fint. Ovenpå læsset var der så plads til både voksne og børn. Med sang "fugge fugge hurra" gik hesten rundt i byen. Det var sjovt. Mange steder blev der budt på æbleskiver og saftewani til børnene. Til de voksne en anden mandfolkedrik. En ting var sikkert; det pyntede neg måtte ingen tage, det skulle med hjem, ellers havde man alligevel ikke fået "e fugge" i hus.

"fuggegildet" (høstfesten) derhjemme foregik på højt plan. Aftensmad med steg og frikadeller. Senere blev der serveret kaffepunch og grok. Kaffepunch var kaffe med brændevin i. Grok var en blanding af vand, rom og sukker.

En sådan fest kunne godt gå hen og blive lidt "høj". Jeg har fået fortalt, at der engang på vores gård, var en der fik et lille ildebefindende. Da han trængte til frisk luft, gik han udendørs. Hvordan det skete, kan ingen forklare, men pludselig fik han hovedet i klemme i jerngelænderet på trappen. Smeden måtte tilkaldes, men det endte dog i fryd og gammen. Humøret svigtede ikke af den grund, og det blev en god fest.

MOR OG BARN MØNSTRES

Der var sandelig også høstfest for hele byen. Denne foregik i kroen. Alle var med og der blev danset hele natten, ingen kom først hjem.

Så blev det atter hverdag. Arbejde var der nok af. Markerne skulle tømmes for det løse korn. Her gik mangan en flittig kone fra de små hjem og samlede aks. De fleste havde et par høns, nogle også en slagtegris. Kornet kunne også males, sigtes og bages til dejligt brød. Så skulle da markerne pløjes. Hestene trak ploven,

karlen fulgte med til fods i træsko. Det var en gammel regel, at møddingen skulle tømmes og markerne pløjes til juleaften, ellers kom Jerusalems skomager for at gøre sin ret gældende. Samtidig lå kvinderne da heller ikke på den dovne side. Allerefterst gjaldt det frugten, der skulle plukkes ned. Et gammelt pære-træ med fine store, men megede frugter gav sække fulde af frugt. Mindst en sækfuld af disse blev vasket og sendt til bageren, hvor de blev tørret. Det gav dejlige "knarker", der i vinterens løb blev brugt som svesker. Meget blev der også syltet ned, såsom blomme og deslige. Agurker, græskar og rødbeder blev også behandlet efter fortjeneste. Bønner blev snittet fint og saltet ned. På denne måde kunne også de opbevares. Bærfrugterne var i forvejen syltet, eftersom de blev modne. Nogle blev også kogt til saft, der gik intet til spilde. Al slags kål var hverdagskost om vinteren. Et stort stykke med grønkål holdt lægen væk, sagde man gerne. Måske var der noget om snakken. Vitaminerne fik man rigeligt af uden at vide det.

DER SAVES BRÆNDE TIL VINTEREN

Når så havens frugt var bjerget, blev jorden gravet pænt, og så fik den lov til at hvile i den ofte ret strenge vinter. Når frosten havde holdt sit indtog, og jorden kunne bære, var det passende for karlene at skaffe træ til brændsel. De levende hegn fik en omgang, og skoven blev eftersat. Det hele blev kørt hjem for at blive sorteret og behandlet. Hvad der kunne bruges til gavntræ, fx til hegnspæle, blev lagt til side. Andre træstykker blev savet i passende stykker for senere pr. huggeblok at blive hugget til "splen", brænde. Det tyndeste træ, grenene blev transporteret gennem "e stikkehakke", kvashuggemaskinen, og det var da velegnet til optændingsbrænde. Træhuggemaskinen havde en fast fører. Den gamle

"Bovrup", Christensen, var en trofast leder. Det var nemlig en farlig plads at have. Der var ingen maskintilsyn dengang. Bovrup mistede sit ene øje under arbejdet. Alligevel fortsatte han modigt sin gerning fremover. Han havde en familie at forsørge. Maskinen havde to bomme. For hver af disse var der spændt to heste. Et trivielt arbejde for børnene at følge dem rundt og rundt hele dagen. Kvinderne hjalp gerne mændene med at slæbe træ hen til maskinen.

I mange små hjem havde kvinderne det svært. De gik tit på dagleje som deres mænd. Som oftest var der en stor børneflokk at mætte, og daglejen var kun lille. I almindelighed var hele familien "julegæst" der på gården, hvor de gennem året havde haft deres virke.

Juleaften på en gård var beskeden, om end meget festlig. Et stort juletræ - det var sagen. Ikke alle steder var gaverne særlig store, men påskønnet det blev de. Der blev spist pebernødder i massevis, og hasselnødder og valnødder var der også nok af. Der blev serveret god mad ved det lange bord. Juleøllet var vellykket. Der blev danset i kreds omkring juletræet, og vore gode gamle julesange blev aldrig glemt. Ligeledes var det en given sag, at juleevangeliet blev læst op, det hørte julen til.

Efter julen blev det hverdag igen, men mon da ikke travlheden havde lagt sig lidt? Det var i hvert fald de stille stunder at glæde sig til. Ikke mindst om aftenen, når alle var samlet i den hyggelige stue. Sikkert har der lydt mange gode historier. At overtro og spøgelseshistorier har fået fodfæste, siger sig selv. Udenfor tudede stormen, og det føg med sne. Det buldrede i kakkelovnen, petroleumslampen spredte et svagt skær omkring sig. Stress fandtes ikke.

Taknemmelige og tilfredse, sådan mindes vi vore forfædre. Mon ikke sangen af Grundtvig "Et jævnt og muntert liv på jord" ville passe såre godt på "livet på en bondegård".

JULEGRISEN SLAGTES

Fra hus til hus i Mjels

Ifølge optegnelser af Pastor Morten Nissen, Præst i Oksbøl fra 1667 - 1683, hedder det om Mjels, "at Mjels var en herlig By, baade for den herlige Egeskov, som laa Vest for Byen ud til Havet - men nu tildels ødelagt - saavel som for den herlige Havn og Revier deromkring", (Traps 5. Udgave: Aabenraa-Sønderborg Amter fra 1967).

Det var hvad man syntes om Mjels for 300 år siden, og det siger sig selv, at der er sket store forandringer siden dengang, og at det havde været interessant, om man havde kunnet følge denne udvikling op til vor tid. Det er umuligt. Men i det følgende vil vi prøve i al korthed at tegne et billede af byen, som den fremtræder i dag og så langt tilbage som vor hukommelse og viden rækker.

Beskrivelsen skulle komme til at omfatte samtlige gadenavne - de nuværende samt gamle hvor sådanne kendes - samtlige ejendomme - huse og gårde med deres art. nr. i Mjels ejerlavs område.

Det vil da være naturligt og mest overskueligt at beskrive gadenavn efter gadenavn, deres bebyggelse og hvad der ellers knytter sig dertil.

Vi vil da tage vort udgangspunkt på området's længste vej: "Færgevej", der går fra Nordborg gennem Mjels by til færgehavnen Hardeshøj. Den første ejendom indenfor Mjels ejerlav på denne strækning er:

"Stensgaard", art. nr. 20 - areal ca. 20 ha, Færgevej 7.

Oprindeligt har Stensgaard ligget nede ved skrænten til Oldenor sø. Dens daværende ejer hed Bendixen. Ejendommen nedbrændte 1908 og blev genopført der hvor den nu ligger, lige op til Færgevej. En enke efter Bendixen blev gift med Richard Kohls, der drev ejendommen indtil sønnen, Richard Kohls, overtog den. R.K. drev den dog kun i kortere tid, og ligeledes den næste ejer: Schwartz. Den næste ejer var Peter Jessen (søn af mejeribestyrer Jessen, Havnbjerg mejeri), der drev ejendommen fra først i 30-erne. Peter Jessen deltog som frivillig i krigen 39-45, men kom ikke hjem igen. Stensgaards nuværende ejer er Andreas Lassen Jørgensen fra Tastegd, hans hustru Ellen, født Hellesøe er fra Holm og født 1909.

Andreas L. Jørgensen, født 1912 overtog Stensgaard 1939.

Nævnes skal også Møllebjerget (e Møllbjerre). Navnet efter en vindemølle på stedet. Beskrevet af møller Linoff fra Elstrup i: "Møller på Als". - Til møllen hørte også et bageri. (Sidste bager her var Hans Bladt - fra ca. 1921-22 bager i Mjels på ejendommen, art. nr. 56). Efter branden forårsaget af brandbomber den frygtelige nat mellem den 18. og 19. august 1942, er alle spor af møllen og beboelseshuset slettet, og arealet overgået til Mjelsgaard.

Møllens art. nr. 150.
Møllen er bygget 1848 som arvepagts mølle til Mjelsgaard.
Af forpagtere kan nævnes:

Peter Hansen (født 1844, død 1907) fra 1884 - 1904

Peter Hansens søn: Chr. Henrik Hansen f. 1874
faldet i 1. verdenskrig
forpagter fra 1904 - 1908

Peter Hansens søn: Frederik Hansen f. 1886
forpagter fra 1908 - 1919

Claus D. F. Reimers
forpagter fra 1919 - 1922.

1922 blev møllen solgt til Rasmus Jepsen

1932 blev møllen solgt til Andreas Nissen

Under branden den 18. august 1942 ejede P. Jessen møllen (se art. 20)

Midt i 1920'erne blæste møllehatten og vingerne ned.

Foranstående P. Hansens slægt lever endnu her i byen. En søn er afdøde gartner Chr. H. H. Hansen, nævnt under art. 25.

En anden søn, Frederik Hansen, er nævnt under art. 100. Iøvrigt var P. Hansen ejer af art. 25 samtidig med at han drev Mjels mølle som forpagter.

MJELSGÅRDS MØLLE CA. 1866

Næste hus på vej til Mjels er et beboelseshus, art. 75 af Mjels, beliggende på en jordvold i den udtørrede Mjels sø. (Se interessentskabet Bund og Mjels sø). Dette hus har været bolig for en familie, hvis arbejde bestod i at holde opsyn med pumpeværket, samt vedligeholdelse af arealets kanaler. Af husets ældste beboere huskes endnu Claus og Marri. Claus havde en større pram, hvorfra han "fiskede" grus, som bønderne købte af ham til vedligeholdelse af deres "vejstykker". (Enhver jordbesidder havde sit vejstykke at vedligeholde). Marri kunne bl.a. berolige gale søer, når disse skulle "grise". Ved pinse og ligeledes når der var "havlæg", havde Claus og Marri udskænkning af kaffepunche fra et telt på "Flæskholm", en lille ø ude i Mjelssvig. Øen er i tidens løb næsten forsvundet og kan nu kun ses ved lavvande. Men endnu for et lille hundrede år siden kunne der græsse får her om sommeren. Af husets senere beboere har Hans Grau i en hel menneskealder passet pumpestationen og holdt kanalerne vedlige. Den sidste, der har virket ved søen og boet i huset, er nu afdøde Hans Thuesen og hustruen Grethe. Efter Hans Thuesens død er huset af interessentskabet solgt til Bennet Nielsen. Claus og Marri blev meget gamle og opnåede at holde diamantbryllup 1920/21. Som et eksempel på datidens sociale forhold og på en landsbys fællesskab, så sent som i 1920'erne kan nævnes, at Claus og Marri i deres sidste leveår fik deres middagsmad leveret skiftevis fra flere husstande i Mjels.

CLAUS OG MARRI

Dæmningen som vi passerer inden vi kommer til Mjelsgård er bygget ad flere gange. Første gang i 1590, sidst efter stormfloden 1872, da den fik sin nuværende højde og bredde. I samme forbindelse kan nævnes, at endnu for 40 - 50 år siden kunne man køre med hestevogn langs stranden om til Oldenor. En smuk spadseretur kan nydes langs "e Govl". Stien fra dæmningen langs med Mjelsgårds marker til Oldenor. Langs med stien på skrænten ud mod havet har den tidligere ejer af Mjelsgård, Jes Mortensen plantet en række frugttræer og derved, tilligemed et stort arbejde i vedligeholdelse af stien så længe han magtede det, efterladt sig et minde som i høj grad må påskønnes.

"Mjelsgård", art. nr. 1 Mjels er ret udførligt beskrevet i Traps 5. udgave. Aabenraa-Sønderborg Amt 1967.

Man ser heri, at en stor udstykning fra Mjelsgård er sket 1767 og derefter. Fra denne udstykning stammer de fleste landbrug på Mjelsmark, der ligger nord for vejen, der går fra Mjels og ud til Lyng.

Ejere af de derved opståede landbrug såvel større som mindre blev nævntes før genforeningen 1920 oftest som parcellister.

Som nævnt kan en nærmere beskrivelse af Mjelsgårds ejerforhold gennem flere århundreder findes i Traps 5. udgave af 1967. Der er dog grund til her at nævne et ægtepar i tilknytning til Mjelsgårds historie, nemlig forpagter Peter Enevold og hans kone Eva Marie. De har nemlig skænket den store lysekrone til og i Oksbøl kirke. Til deres minde står endnu på nordsiden af Oksbøl kirke et gravkapel fra 1697.

P. Enevold var Amts-Skriver og født i Kliplev 1627 og døde 1697, hustruen døde 1707.

Af dette århundredes ejere af Mjelsgård kan nævnes Johannes Bock, hvis datter Henriette sammen med sin mand, Jes Petersen fra Broballe, drev Mjelsgård indtil genforeningen 1920, da rejste familien til Holstein, og Kaad overtog Mjelsgård og drev den en kort tid, for så i 1922 at sælge den til Peter Davidsen. Davidsen var oprindeligt snedker fra Svenstrup og havde i mellemtiden drevet et landbrug i Brandsbøl. Davidsen solgte Mjelsgård i 1924 til gårdejer Jes Mortensen (ejer af art. nr. 11, ca. 23 ha) og drog til Sjælland. Ved denne handel frasolgte Davidsen ca. 25 ha fra ejendommen (til Anne Marie Jepsen - Jørgen Eriksen - Hans Henriksen - gartner Chr. H. Hansen og smed Søren Schwartz) så der nu var ca. 53 ha tilbage.

Jes Mortensen (tilflyttet fra Genner) og hans hustru Sofie, født Henriksen, havde siden deres giftermål drevet Sofies hjem, art. 11. Sofie Mortensen døde 1931 og Jes Mortensen drev gården indtil sønnen, Hans Mortensen, gift med Ingrid, datter af gartner Chr. H. Hansen overtog ejendommen 1941. En anden søn, Jørgen Mortensen, overtog en anden ejendom i Mjels (se art. 12 Mjels) - en datter er gift med P. Hejsel, tidligere "Stenbæk" i Holm.

Under krigen 40 - 45 nedbrændte stuehuset til Mjelsgård, forårsaget af brandbomber nedkastet under en luftkamp den 18. august 1942 og genopført på samme sted.

Jes Mortensen døde i 1962 - Hans Mortensen døde 1974. I Hans Mortensens tid er der tilkøbt ca. 4 ha til Mjelsgård.

Mjelsgård er i 1970 overtaget og drives nu (1977) af Jes Chr. Mortensen, søn af forrige ejer. Jes Mortensens hustru, Jane, er datter af afdøde ingeniør (på Danfoss) Fabricius, Nordborg. Der er tre børn i ægteskabet:

Maj-Britt, født den 3. maj 1971
 Roar, født den 30. august 1972
 Troels, født den 16. november 1977.

MJELSGAARDS EJERE OG FORPAGTERE GENNEM 450 ÅR

1506 - 1534	Wulf Holck
1534 - 1543	Jesper Holck, søn af W.H., gift med Bege Gjordsen
1543 - ?	Cathrine Holck, søster til Jesper Holck
? - 1554	Erik Emmiksen
1554 - 1565	Hans Blome
1565 - 1585	Jørgen Blome, søn af Hans Blome
1585 - 1622	Hans d. Yngre
1622 - 1624	Johan Adolf
1624 - 1658	Hertug Adolf
1658 - 1669	Hans Bugislav, søn af hertug Frederik
1669 - 1671	Kronen
1671 - 1676	Joachim Ernst af Pløn
1676 - 1722	Joachim Frederik
1722 - 1729	Frederik Carl v. Carlstein
1729 - 1767	Kronen
- 1767	<u>Udstykkes: Stensgård bygges 1767 af David Chr. Stenløs, sælges 1778 til Lorenz Lorenzen. 150 tdr. land bliver ved gården. Fire parcelsteder oprettes</u>
1774 - 1777	Frederik August
1777	Fra udstykningen overdrages en ny gård til Johan Frederik Espensen - muligvis Engsletgård
1777 - 1794	Eichel Hansen
1794 - ?	Peter Petersen Andersen
? - 1856	Jørgen Aagesen
1856 - 1871	Chresten Hansen Abraham
1871 - 1879	Hans Abraham
1891 - 1921	Jes Hansen Petersen, g.m. Henriette Theone f. Bock
1921 - 1922	Chr. Hansen Kaad. - Der er nu 53 tdr. land tilbage. Foruden i 1767 er der udstykket parcelsteder i 1784, 1801, 1861, 1863 og 1864
1922 - 1924	Peter Davidsen
1924 - 1941	Jes Mortensen
1941 - 1970	Hans Mortensen, søn af Jes Mortensen
1970 -	Jes Chr. Mortensen, søn af Hans Mortensen

FORPAGTERE

1692-1694	Peter Enwaldt
1694 - 1702	Eva Maria Enwaldt
1704 - 1728	Nicolaj Poulsen
1731 - 1743	August Brose
? - 1754	Thomas Petersen
1755 - ?	Peter Henningsen
? - 1767	David Chr. Stenløs

Færgevejen går gennem Mjelsgaard og på begge sider af vejen står der en række gamle lindetræer. Stuehuset, øst for vejen, nedbrændte natten mellem den 18. og 19. august 1942 forårsaget af brandbomber, og det nuværende stuehus er bygget straks herefter. Avlsbygningerne ligger vest for vejen.

Fra Mjelsgaard snor "Færgevejen", som en ret smal gade, sig gennem Mjels by. Den første strækning af vejen kaldes "E Spæk", en gammel benævnelse som ingen rigtig ved oprindelsen til. På vejens sydside ligger der nu tre forholdsvis nye huse.

Det første hus, art. nr. 238, ejes af mekaniker Frede Madsen og hustru, Irma født Hagen fra Langesø. Huset er bygget af Frede Madsens far, Heinrich P. Madsen, tidligere ejer af landbrugsejendommen, art. nr. 22 - ca. 16 ha på Mjelsmark.

Næste hus, art. nr. 228, er ligeledes bygget af forannævnte H. P. Madsen og beboet af samme, indtil han byggede hus på art. nr. 238. Huset solgte H.P.M. i 1967 til Marie Eriksen, og er efter hendes død i 1973 af hendes arvinger solgt til nuværende ejer Jens Hoffmann.

Det tredje hus langs "E Spæk", art. nr. 213 er bygget af daværende mester på Danfoss, Hans Aage Christensen, senere medstifter af maskinfabrikken "PEHAMA" i Mjels. Denne virksomhed forlod H.Aa.C. i 1972 og flyttede til Høruphav, hvor han begyndte en mindre selvstændig virksomhed. Ejendommens nuværende ejer er Marius Høgh.

E' GÅRNES HJØNN

Det næste punkt i byens ansigt er "Gartnerens Hjørne". På den modsatte side af vejen lige i hjørnet står der et ret stort piletræ. Dette er plantet af "den gamle gartner", Christian H. Hansen. På samme sted stod i forvejen et meget gammelt piletræ, som blæste omkuld i en storm i 1936. Om dette gamle træ fortæller sagnet, at en sørøver ved navn Melis i sin tid benyttede samme træ til fortøjning af sit skib. (Havet er gået herop inden afvanding af Mjels sø er sket). Efter samme sørøver skal Mjels have fået sit navn (?) En fodsti går her fra hjørnet over til dæmningen. Stien kaldes "E Nyvej". Navnet tyder på, at den er af nyere dato, i hvert fald anlagt efter Mjels sø's afvanding.

Den nuværende ejer af art. nr. 25 af Mjels, ca. 4 ha, gartner Henrik P. Hansen, søn af forannævnte C. H. Hansen og gift med Trinkka, født Knudsen, Skodsbøl, viderefører det af faderen, omkring 1901-02 påbegyndte gartneri i samme spor og ånd - en hyggelig kontrast til den moderne og ofte stressede udvikling på næsten alle områder. Udhuset, som tidligere har været dels stald, og dels huset en slags mølleri til fremstilling af boghvedegryn (Tarregryn) er et af de få endnu eksisterende bindingsværkshuse og med stråtag i Mjels by.

En søn af H. P. Hansen, Helge, er ligeledes udlært gartner og arbejder som sådan på Danfoss.

En datter, Inga, er udlært i handel gennem brugsforeningen.

Han brød lyngen på Lyng

Med grove arbejdsnæver og krogede rygge har almuens folk været med til at forme og præge vor hjemstavn. Peter Petersen (skræder) født i Mjels i 1807 var en af dem. Han brød lyngen på Lyng og døde som inderste her i 1883.

Af redaktør Nørrelykke-Christensen

En solglitrende julidag stod jeg på "Højlund", et af de højeste punkter på Mjelsmark, og så ud over det bølgende høstlandskab. Den glitrende sol og den lette sommerbrise fik de bølgende kornmarker til at ligne en kvindes bølgende barm, inspirerende, betagende, altomfavnende. Frodig og levende hviler dette herlige landskab i sig selv, omkranset af hav og afstukket i rektangulære firkanter af levende hegn.

Men sådan har det ikke altid været!

Hvor kornet nu bølger gyldent i sommerbrisen, hvor trinde, tunge kør gumler græs og kløver i sig, der voksede for slet ikke så mange årtier siden lyng eller skov. Fra kør og sump lød vibens skrig, mens ræv og grævling i tusmørket gik på jagt. Og egnen her omkring er identisk med vor hjemstavn som helhed, så vist som et sogns historie er en landsdels historie, ja, et lands og et folks historie. De samme skæbner, de samme kampe, de samme ængstelser og de samme håb, kort sagt samfundsudviklingen grebet i sine store almindelige træk vil på ethvert tidspunkt være ens i hjemstavns forskellige herreder og sogne. Ydre omstændigheder kan fremme eller hæmme en udvikling, men tidens hjul drejer langsomt rundt med usvigelig sikkerhed, mens slægt efter slægt stedes til hvile i skyggen af lindetræerne omkring et sogns kirkegård.

For Mjelsmarks vedkommende gælder det, at egnen her for århundrederne siden var bevokset med skov. "Egebjerg", "Bøgebjerg", "Eskemose" og adskillige andre mark- og gårnavne minder fortsat herom. Hvornår skoven faldt og gav plads for brugbar agerjord, kan man kun dunkelt ane. Anderledes med lyngen, der bredte sig over de mere sandede arealer og sammen med kør, eng og moser faktisk fik lov til at henligge kun underkastet naturens lov helt op til vor tid. "Lyng", "Lyngemaj", "Solrøj" og enkelte andre navne minder fortsat om de brune lyngflader, hvoraf kun lidt - meget lidt - er tilbage. Disse arealer var i sin tid fællesjord, herom minder bl.a. navnet "Almin". Senere fik indsiderne i Mjels tildelt en ager her og en gare der, som kunne give føden til en ko eller et par får, samtidig med at gårdmændene i Mjels tog broderparten i form af den bedste og byen nærmestliggende jord. Da indsiderne, hvad hestekraft angik, som på alle andre områder var afhængig af gårdmændenes forgoftbefindende, var det kun så som så med, hvad de kunne få ud af den tildelte jord. De første udflyttere har vel allerede omkring 1824 påbegyndt brydningen af lyngfladerne, men den egentlige opdyrkning tog først sin begyndelse omkring 1853 - altså for

loo år siden og er først fuldført med de senere årtiers grundforbedringsarbejder.

Inderste Peter Petersen, kaldet skræder, blev den, i hvis lod det faldt mere end nogen anden at bryde lyngen på Lynge, eller nærmere betegnet det område mellem "e Lyngevej" nu tilhørende gårdejerfru Christine Clausen og "Eskemose", tilhørende gårdejer Hans Nørrelykke. Peter Petersen var født i Mjels den 21. juli 1807. Faderen var vistnok inderste og gik under navnet "Skræder". Så vidt man kan skønne var Peter Skræder fra sin ungdom af kendt som en rigtig slider, en almuens mand med almuens flid, nøjsomhed og kraft. Som alle andre småkårsfolks børn kom han tidligt ud at tjene, og hans liv kunne for så vidt godt være blevet identisk med den i det gamle landsbysamfund så kendte type af tjenestefolk, der forblev på den samme gård gennem årtier og faktisk blev et stykke fast inventar. I hvert fald blev Peter Skræder først gift i den meget modne alder af 46 år, eller nærmere betegnet den 14. august 1853. Hans kone var Anna Marie Petersen, født i "e El" i Holm, og ved ægteskabets indgåelse 27 år gammel. Brylluppet synes at have været nødvendigt, såvidt som kirkebogen for Oksbøl sogn beretter, at datteren Ellen er født den 30. september samme år, altså kun 6 uger efter brylluppet. Den 14. februar 1861 fik ægteparret yderligere en søn, som i dåben fik navnet Otto, men døde kun 13 år gammel af hjernebetændelse. I kirkebogen betegnes Otto som "en meget elskværdig dreng".

Dengang som nu var der i nogen grad tale om bolignød, i hvert fald når det drejede sig om småkårsfolk. Gdr. Peter Lerbjerg, Mjels, havde imidlertid et lille bindingsværkshus på en ham tilhørende mark ved den sandede vej på Lynge. Marken kaldes den dag i dag "Lerbjergs Hav" og ejes nu af husmand Nicolaus Marquartsen. Huset var ikke ret stort, vistnok 4-5 fag inklusive en lille lo og stald. Vinduerne var små, lavt til loftet var der indendørs, men et hus var det, og et godt hjem blev det.

På den sandede jord var der mulighed for at holde en ko og nogle får, havre og rug kunne slå rod og yde et beskedent bidrag til den daglige føde til folk og fæ. Men nok til en families underhold var der ikke. Derfor måtte Peter Skræder som alle andre indsidere gå på arbejde på gårdene i Mjels året rundt. Om vinteren svang han plejlen mod logulvet, om foråret gik han med sædesækken, om sommeren svang han leen og delte således lod med standsfællerne. Kræfter havde han som få andre, og det var vel det, der var årsagen til, at han kom til at yde en indsats, som nok er værd at mindes. Landbrugsforholdene var for loo år siden inde i en begyndende udvikling sådan at forstå, at man gik i gang med at tage ny jord under plov. Gårdejer Chr. Bonde i Mjels, hos hvem Peter Skræder bl.a. arbejdede, havde netop besluttet at bryde lyngen på Lynge i håb om at forvandle jorden til agerjord. En svingplov krævede imidlertid under sådanne omstændigheder ikke blot nogle gode heste, men også en kraftig mand. Og manden var Peter Skræder. I de tidlige efterårsmorgener i september 1853, endnu før solen var stået op, tog han turen fra Lynge til Mjels, og så snart morgensyslen var overstået og davren spist, gik turen tilbage til Lynge, hvor han sammen med heste og plov gav sig i kast med lyngen. Ved middagstid var hestenes kræfter udtømt, et nyt spand bragt ud til Peter Skræder sammen med middagsmaden, og så fortsatte han til solen stod lavt over Varnæs-

hoved. Hermed var hans dag dog ikke tilendebragt. Hestene skulle bringes tilbage til Mjels, og først så gik turen tilbage til det lille stråttækte hus ved den sandede vej efter en arbejdsdag på mindst 16 timer, men med en god samvittighed om, at daglønnen på ca. 60 penning var velfortjent. Hvor stort et areal lyng Peter Skræder forvandlede til god agerjord vides ikke med bestemthed, men skønsomt drejer det sig om 20-25 tønder land.

Slidsomt var hans liv, men hyggen i det lille hjem har han dog nok været i stand til at indsuge, når han efter den lange arbejdsdag lukkede den todelte bagdør efter sig og mærkede duften af stegte æbler og så lyset fra tællepråsen flimre i brændevinsflasken i vindueskarmen.

Trods det slidsomme liv blev Peter Skræder en gammel mand, i hvert fald efter datidens forhold, idet han først døde den 14. maj 1883, efterladende sig hustru og datter. Hans sidste år var præget af fattigdom, og hans enkes kår blev ikke bedre. For at klare dagen og vejen forpagtede hun af gdr. Jes Christiansen et mindre areal på Lyng, hvor hun holdt får, af hvis uld hun spandt garn. Lidt brød og slagtemad faldt der også af fra gårdene på Mjelsmark. Omkring århundredskiftet måtte hun imidlertid give op. Hun forlod det lille hus, der i snart 50 år blev hendes hjem, for at tage ophold hos datteren, der var gift og bosiddende på Lolland. Efter et kortere ophold hos en slægtning i Stevning døde hun på Lolland omkring 1906.

Hvor Peter Skræder for 100 år siden brød lyngen, bølgner nu kornet. Det lille bindingsværkshus er forsvundet og Peter Skræders gravtue på Oksbøl kirkegård ligeså. Hans slægt lever ikke mere på Mjelsmark - men var han end en af de mange navnløse, en slider af dem, som samtiden ikke regnede på, så er hans indsats dog værd at mindes, fordi han var et stærkt led i den kæde, som er slægtens og en af dem, der var med til at præge hjemstavnen - din og min hjemstavn.

E' DREJVEJ

E' sprøjthus .

På den beplantede trekant ved Oksbøl Nørregade - Oksbøl Søndergade - Havnbjergvej, hvor genforeningsstenen står, stod indtil omkring 1970 landsbyens sprøjtehus, som var bygget i 1900.

Man kaldte det i folkemunde "e' sprøjthus" eller "e' bosshus", men foruden rummet til den gamle hånddrevne brandsprøjte og en mandskabsvogn, der stod side om side i husets nordlige ende, var der i den sydlige ende "garage" for Oksbøl sogns nydelige, hestetrukne rustvogn, som desværre er blevet hugget op. Vognen blev brugt sidste gang, da dengang sognets ældste indbygger, Maren Steg fra Oksbøl, den 20. april 1963 blev stedt til hvile.

I e' sprøjthus mellem brandsprøjtegaragen og rustvognsgaragen var der et lille rum med indgang fra øst. Det var e' bosshus - vagabondhuset. I rummet var der opsat et par alkover, og vagabonder og sprittere, der ikke kunne få husly på en af landsbyens gårde, kunne så frit søge ly der for en nat eller to.

E' bosshus blev i mange år holdt ved lige af genboen, gårdejer Mads Madsen, der sørgede for rengøring, nyt sengehalm og nødvendige dyner og tæpper.

De sidste år, bygningen eksisterede, blev e' bosshus nedlagt og ændret til depot for sognets vejvæsen, bl.a. til opmagasinering af snehegn.

EN "BRAND" SLUKKES

Sognets Genforeningssten

O K S B Ø L - S T E N E N

(Oksbøl Sogn, Als Nørre-Herred)

Dagen før genforeningen i 1920 rejste samtlige danske mænd i Oksbøl by en sten som den første af sognets tre genforeningssten. Det daværende kommunalråd forestod rejsningen og bestemte indskriften, som ganske kort melder om dagen, der forestod:

GJENFORENINGEN

9.7. 1920

Som mindsten anvendtes en korsmærket gravsten fra romansk tid. Den havde oprindeligt siddet indmuret i kirkemuren, men pastor Holm, der var præst i Oksbøl sidst i firserne, lod den bryde ud af kirkemuren for at se (!), om der var noget indmuret bag den, hvad der dog ikke var. Stenen blev imidlertid ikke genindsat i muren, men henstillet i et hjørne af våbenhuset - og glemt. Men da der ved genforeningen blev søgt efter en passende mindsten, blev man opmærksom på den gamle gravsten, der er 1,3 m høj og 0,7 m bred, smukt afbanet med et fremstående kors, som ender i en halvkugle. Den blev derfor rejst på en åben plads ved sprøjtehuset midt i byen, hvor tre veje skærer hinanden. Pladsen benævnes "Plantbej" og blev i sin tid benyttet i fællesskab af bymændene til dyrkning af kål - senere også roeplanter til udplantning.

På genforeningsdagen afsløredes mindestenen efter en fest- og takkegudstjeneste i kirken, hvor pastor A. P. Blinkenberg, Skanderborg, prædikede. Blinkenberg foretog ligeledes afsløringen og talte senere ved festen, der fortsattes på kroen.

B R O B A L L E - S T E N E N

(Oksbøl Sogn, Als Nørre-Herred)

Danske mænd og kvinder i Broballe rejste i 1927 sognets anden genforeningssten ud for og på andelsmejeriets grund. Mejeriet opførtes 1925, og ved dets opkørsel blev et mindre, trekantet jordstykke afskåret. Og dette jordstykke, der ligger 2 m højere end bygaden, var særdeles velegnet som plads for en mindesten, og et udvalg nedsattes til at forestå rejsningen. En 2 meter høj, groftkornet sten blev fundet ved Nordborg Østerlund. Den lå delvis skjult i jorden, men efter at den var gravet ud, blev den læsset på en blokvogn, og i løbet af tre dage slæbtes den på et plankeunderlag ud til fast vej, trukket alene ved menneskekraft. Resten af vejen benyttedes et selvtransportabelt lokomobil som trækraft.

På det højtliggende jordstykke opstilledes mindestenen på et lavt stenunderlag og med indskriften, foreslået af udvalgsformanden:

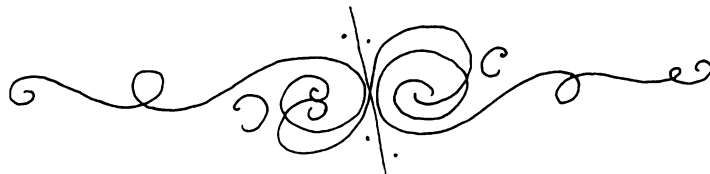
DANSKE MÆND OG KVINDER
REJSTE DENNE STEN
TIL MINDE OM GENFORENINGEN
D.10.6.1920
HVER GLANS, HVER PLET
VIL JEG BÆRE, SOM FALDER
PAA DANMARKS NAVN

Indskriftens dato: 10.6., er ret uforståelig, da den ikke har særlig tilknytning til genforeningen, og den skyldes antagelig, for at søge en slags forklaring, manglende kontrol med stenhuggeren.

Onsdag den 7. december 1927 afslørede mindestenen af nu afdøde redaktør Andreas Grau, Sønderborg, der tillige holdt hovedtalen ved en efterfølgende fest i forsamlingsalen, hvor også sognepræsten, N. Blichfeldt, m.fl. talte.

Da andelsmejeriet i 1966 blev nedlagt og overgik på private hænder, fandt man det naturligt at flytte stenen.

Der gik dog ca. 10 år, inden der skete noget, men i 1976 fandt Sogneforeningen og skolenævnet frem til, at plænen foran Oksbøl skole ville være det rette sted. Dette blev godkendt af kommunen, og i juli 1976 blev stenen flyttet.

M J E L S - S T E N E N

(Oksbøl Sogn, Als Nørre-Herred)

Den sidst rejste af Oksbøl Sogns tre genforeningssten står ved et vejkryds i Mjels by, på en plads, hvor der tidligere havde været en dam, kaldet Smediedam. Der havde ofte været talt om på denne plads at rejse en mindesten, og som ledstolpe ind til gårdejer Jacob Petersens mark på Nisbjærget stod en sten, der var udset hertil, men først da ejeren talte om at slå den til skærver bestemtes det, at den skulle rejses som genforeningssten.

Bestemmelsen blev taget 12. marts 1937, og dagen efter blev stenen gravet fri, lagt på en stenslæde og af 40 mand slæbt ind til byen. Det var et drøjt arbejde, der alene lykkedes ved, at sneen som lå i grøfter og langs hegn, blev kastet ud på vejbanen for at lette transporten. Det var derfor også med en vis selvfølelse og glæde, at de 40 mand efter veludført arbejde gik i procession gennem byen, syngende: "Der er et yndigt Land".

Et 5-mands udvalg, med sognefoged Jørgen Nicolaisen som formand, forestod derefter det videre arbejde, og de nødvendige pengemidler indkom så rigeligt ved bidrag fra ældre, unge og børn i Mjels, Mjels Mark og Hardeshøj, at et overskydende beløb kunne hensættes til vedligeholdelse af mindesmærket.

I fundamentet er nedlagt et dokument, skrevet af gårdejer Hans Eriksen, Mjels, hvori der fortælles om alt vedrørende mindesmærket og tillige om den politiske og kulturelle udvikling fra 1920 til 1937.

På mindestenen er indmejslet:

GENFORENINGEN
1920
FOR RET OG SANDHED TIL DANMARKS ÆRE
STAA STEN SOM TOLK
FRA SLÆGT TIL SLÆGT.
TAL OM ET FOLK,
HVIS SAAR BLEV LÆGT

Verset nederst på stenen skyldes fru Pastorinde Blichfeldt, Oksbøl, de øverste linier gårdejer Hans Eriksen, Mjels.

Afsløringen skete Valdemarsdag 1937. Overlærer J. Ravn, Nordborg, afdækkede stenen og holdt hovedtalen ved den efterfølgende sammenkomst på Mjels kro.

ET PAR ORD OM STENENS REJSNING

Stenen stod indtil den 13. marts 1937 som ledpæl ind til Jacob Petersens (senere Thorvald P.) mark på Næsvejen. Der havde ofte været talt om at anvende den som genforeningssten på dette sted, hvor der før har været en branddam, den såkaldte "Smejdåm".

Men først da J. P. truede med at slå stenen til skærver, besluttede man at rejse den her som genforeningssten. Denne beslutning blev taget ved et aftengilde hos J. P. den 12. marts 1937. På initiativ af Jørgen Nicolaisen og Hans Eriksen blev stenen allerede dagen efter gravet op og lagt på en slæde (en "Sløf") og af ca. 40 mand trukket her ned på pladsen. Det var en meget tung sten at slæbe og for at lette transporten blev der kastet sne fra vejgrøften ud på kørebanen. Billeder blev taget under arbejdet og transporten. Da stenen var på plads, blev der holdt mandtal og i procession og syngende: "Der er et yndigt Land" - gik alle mand hen til høkeren og fik en cigar. Inden man spredtes, besluttedes det at afholde møde på Mjels kro for at få nedsat et udvalg, der skulle tage sig af planens videreførelse. Dette møde afholdtes den 16. marts med ca. 50 deltagere, og et udvalg blev valgt. En liste blev fremlagt og man tegnede sig til frivilligt arbejde, kørsel og kontante pengebeløb. Et par forslag til indskrift på stenen blev fremlagt og ved afstemning blev valgt den indskrift, som står på stenen.

Allerede dagen efter blev planen udarbejdet, og man gik i gang med anlægget. Stenhugger Iversen, Sønderborg, fik overdraget arbejdet med stenens hugning og anbringelse. Stenen sattes på plads den 22. marts. Hugningen først senere.

Afsløringen fandt sted på genforeningsdagen den 15. juni 1937. Her talte overlærer Ravn, Nordborg, og ligeledes ved den efterfølgende sammenkomst på Mjels kro.

STENEN LØFTES PÅ PLADS

22. MARTS 1937

Mjels, den 20. Marts 1937

AFSKRIFT AF EN SKRIVELSE INDSTØBT I FUNDAMENTET TIL GENFORENINGS-
STENEN I MJELS DEN 22. MARTS 1937

Denne Sten, hvorunder denne Skrivelse er lagt, er af danske Mænd og Kvinder rejst til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark den 9. Juli 1920.

Stenen staar som Udtryk for Mjels's, Mjelsmarks og Hardeshøjs Beboeres Glæde og Taknemmelighed for Genforeningen. Det er vort Ønske og Haab, at det der skete Fyldest ved denne for vort Land historiske Begivenhed, maa blive til Gavn for hele det danske Folk saa langt ud i Fremtiden som det danske Folk selv vil ved at vise Vilje og Styrke til at hævde denne Rettens og Retfærdighedens Sejr, som Genforeningen var.

Stenen er rejst den 22. Marts 1937, i en Tid der for os, som lever i dag, synes at være en Brydningstid paa alle Livets Omraader. En Tid, hvor gamle og nye Ideer - religiøse, politiske, sociale, moralske - staar skarpt over for hinanden. Meget af det, der gennem Generationer har staaet med urokkelig Autoritet, har mistet sin Værdi. Det "moderne" Menneske har tabt Troen paa aandelige Værdier og erstattet denne med Troen paa egen Magt, dets Kløgt og Snilde.

Efter Verdenskrigen 1914 - 1918 troede vi, at nu laa der en rolig Arbejdsdag forude i Fremtiden. En Arbejdsdag i Fredens og Samhørighedens Aand. I dag, kun 19 Aar efter, staar vi med bristede Forhaabninger, Traktater og Forbund, der blev indgaaet efter Krigen, for at sikre Freden i Fremtiden, er brudt sammen og udslettet.

Magten er atter ved at indtage Rettens Plads. Bestræbelser for Afrustning mellem Nationerne har været resultatløse og en meget kraftig Oprustning er traadt i Stedet for. Et Opgør mellem forskelligartede politiske Ideer er tilsyneladende nærførestaaende. Demokratiske Frihedsideer har maattet vige Pladsen i Statsstyrelsen for en hel Del Lande, og Diktatur, mere eller mindre aabenlyst under den ene eller anden Form har afløst dem. Skulde man spaa Frihedens Kaar for Fremtiden da blev denne meget pessimistisk.

Men trods mange og mørke Skyer paa Nutidens Himmel og i Fremtidens Horisont, er der vel ogsaa Lyspunkter imellem. Tilsyneladende staar det for flere og flere Mennesker klart, at vor Stræben, Villen og Kunnen kun kan blive Menneskeheden til Gavn og Velsignelse i samme Grad, som det er i Pagt med Guds Lov, og at vort Arbejde paa samme Maade, naar dette er i Modstrid dermed kan blive til Menneskehedens Forbandelse. En i Tiden stor religiøs Interesse og Søgen tyder paa, at det for stadig flere og flere gaar op, at vi har fjernet os fra denne Sandhed; og derfor er der vel Grund til, trods Øjeblikkets Alvor og dystre Syn, at tro paa en lysere Fremtid engang, saavist som det jo nok stadig gælder at: "Immer det dages dog paany, hvor Hjærterne Morgen venter."

Staa da Sten igennem Tider, vidne om den Kamp, der engang stod her og som førte til Rettens Sejr. Mån ved din Indskrift kommende Slægter til Trofasthed mod det som gav os Sejren: "Retten og Sandheden", og det skal blive til Danmarks Ære.

Den stråtækte skole i Mjels

Hvor lyder det hyggeligt med en stråtækt skole; hyggelig og beskeden som beboerne i vor by. I landsbyens udkant, der hvor den runder mod syd, lå den gamle skole, eller rettere sagt lå skolerne både den lille stråtækte og den, vi kaldte den store skole. Kun et stenkast fra skolerne gik Færgevejen til Hardeshøj, hvorfra en børneflokk daglig fandt vej.

Det var også lige tæt ved skolen, at vejen fortsatte mod vest ud til Mjelsmark - ja helt ud til Lyngemark. Mod øst gik vejen til Broballe, hvor også børn i gamle dage måtte færdes for at gå i skole i Mjels. For os her i byen var det ingen sag at gå i skole, men lang vej havde de mange.

DEN LILLE SKOLE MED "E" TURNENSTATIV"

Til Hardeshøj, Rødenæb, Broballe og Mjelsmark var vejen lang, men helt ud til Lyngemark var der sikkert en 4-5 km at gå for de små poter. Efter tysk lov begyndte skolepligten allerede, når barnet var fyldt 6 år. Det fortsatte i 8 år, til de fyldte 14 år. I de mørke vinterdage forstår man, det var ingen fornøjelse for børnene, når der både var mørkt og koldt at gå den lange vej. For at gå, det var sagen, selv en cykel kendtes ikke.

Jeg mindes endnu de tapre børn, der i træsko tog tønnen. Som regel gik de uden frakke, men med et stort hovedtørklæde på, med

vanter, hjemmestrikkede strømper og solidt hjemmevævet tøj på kroppen. Selvom jeg kun havde en lo minutters gang til skolen, forlagte min mor, at jeg skulle have frakke på. Dette døjede jeg meget med. Jeg følte mig som en skrædder ved siden af de hårdføre, tapre landevejsbørn. Det hjalp dog ingen kære mor. Hendes vilje var den stærkeste.

SKOLEBILLEDE FRA MJELS SKOLE 1911

Som nævnt var den lille skole stråttækt, en næsten firkantet bygning med høje lynafledere på. Disse lynafledere var så høje, at de næsten lignede fjernsynsmaster i dag. Een gang årligt blev de eftersat. Her viste det sig en gang, at de ikke var i orden. Læreren fik besked om at fortælle det til børnene med forbud om berøring. Et par timer efter sad en af de mest kække drenge på taget og følte på den ene til morskab for læreren, der skyndte sig at vende ryggen til - der var ikke torden i luften den dag. I den firkantede skole fandtes en forstue med cementgulv i hele skolens bredde. Her var der stativer af træ på væggen med plads til eventuelle skiftesko. Der fandtes en dør ind til skolestuen og en anden ved opgangen til loftet. Det var et rigtigt gammelt råddent loft. Selve skolestuen var ret fantasiløs. En midtergang op til katederet (kaldet pult). Ved begge sider af gangen fire personers bænke med faste borde. Hvert barn havde sit indbyggede blækhus. Under bordet var der god plads til bøgerne og en skifertavle, som var nødvendig dengang. Her på skrev vi med griffel - meget praktisk, da herligheden kunne viskes ud efter eftersynet. På en snor hang en våd klud til samme brug. Vi havde alle en "griffelkassen" af træ. Den kunne rumme mange dejli-

ge ting. I skolestuen fandtes også et skab med brugbare rekvisitter. Men det mest dominerende i stuen var dog den store sorte kakkelovn. Den kunne være fantastisk varm, især for dem, der sad i nærheden. På afstand det modsatte. Alt dette betød dog så lidt dengang. Heldigvis var der brædder på gulvet. Det var ikke så koldt.

Udenfor ved siden af den lille skole, stod "sandhuset" ved sydsiden. Sådan et fandtes alle steder dengang. Tæt ved stod toilet-huset. Dette var beregnet for piger på den ene side, og for drenge på den anden side. Selvfølgelig var der ingen træk og slip, men spanden blev tømt hver eneste uge. For det meste var der også avis-papir anbragt til behageligt brug. Men med en manglende haspe tog de det ikke så nøje. I min erindring står så tydeligt, at jeg var derinde. Med et smæld lukkede en pige døren op og råbte: "Udstilling"! Men denne forestilling blev et kortvarigt foretagende - siger sig selv.

På den anden side af skolen, den der vender ud mod vejen, stod de såkaldte "turnenstativer". At de kunne bruges til gymnastik forstår jeg ikke, men til leg var de velegnede. Der var høje klatrestænger, især beregnet til drengene. En rund jernstang til at svinge rundt på, var pigernes lyst. Jeg advarer, tag fat med begge hænder, aldrig kun i forklædet. Jeg rev det i stykker og faldt ned på ryggen - uha. Som et billede viser, kunne skolepladsen godt bruges til gymnastik, men den var nok ikke særlig effektiv.

På skolepladsens vestside lå den store skole med "pander" på, det vil sige tegltag. På et rigtigt gammelt billede ligner det stråtag, men det er vist ikke muligt. Tegltaget så allerede gammelt ud i 1907. Ved siden af denne skole lå en gammel strå-tækt bindingsværks-lade, som endnu blev brugt i lærer Popps tid. Her var både et bryggers og et brændselsrum.

Før i tiden hørte der landbrug til skolen. Lærerløn- nen var meget lille, så det var godt med lidt landbrug til at holde udgifterne nede med. Laden blev dog senere fjernet. Træskuret og lærerens bryggers blev placeret i den store skoles sydlige del, hvor kreaturerne før havde haft deres plads i staldene.

Når vi kom ind i den store skoles forstue med cementgulvet, fandtes skolestuen til højre. Til venstre var lærerens bolig. En dør på væg- gens venstre side førte lige ind i stuen. På væggen lige overfor var der to døre. Den ene førte også ind til en privat stue i lærerboligen. Den anden gæmte trappeopgangen til husets loft. Her oppe boede i sin tid en lærerinde eller en ung lærer, der underviste i den lille skole. Denne boplads, der bestod af en stue og et lille bitte kammer, kunne næppe kaldes en lejlighed. Den blev også senere lagt til lærerboligen nedenunder. Lærerens bolig var ellers rigtig hyggelig med tre værelser; to små kamre, et stort køkken og et bryggers med udgang til en dejlig gammel have. Den store skolestue var i det store og hele indrettet som i den lille skole. Også her indtog den store kakkelovn en væsentlig plads.

Den første skoledag var en festens dag, sådan følte vi børn det i hvert fald. Efter min seksårs fødselsdag i marts, startede jeg i skolen i april. Træskoene var blanke og jeg havde det nye

forklæde på. I den dejlig ny skoletaske var blandt andet det vigtigste - skolemaden. At alle piger havde forklæde på, - det var klart. De fleste havde vinger på og det pyntede svært. Mange havde "tornyster" på ryggen. På denne måde var det lettest at bære skolegrejerne.

Så kom vi da op til frøkenen i den lille skole. Denne skole rummede de tre første klasser. Frøkenen klarede det hele. Medens hun beskæftigede sig med den ene klasse, skrev eller læste den anden, og måske regnede den tredje. Det gik fint, selvom vi var et halvt hundrede stykker. Hele børneflokket talte dansk derhjemme, så det må have været svært at undervise os på tysk. Hvordan vi klarede det, forstår vi næppe, men det gik egentlig ganske godt. Vi begyndte i det små med at lære bogstaverne at kende. Samtidig så vi billeder og fik deres tyske navne at vide. Efterhånden som hun fik lidt indsigt i vor kunnen, blev vi sat på plads. Det vil sige, at den der var dygtigst fik den øverste plads på bænken. Vi andre fulgte med efter evne og flid. Måske hjalp det lidt på fliden, hvem ved. Det var alligevel lidt trist for den med de små evner. Frøkenen var dygtig, men ret streng. Her gjaldt det takt, trit og retning på gammel tysk maner. Når timen startede og frøkenen kom ind, rejste vi os alle op, til hun med et nik bød os at sætte os igen. Dagen sluttede på en særlig måde. Vi gik ud een for een. Den mindste klasse startede. Drengene bukkede pænt for frøkenen, medens vi piger nejede smukt. Den store klasse sluttede. Herfra husker jeg især, at jeg fik alletiders lussing. På rækken foran vores sad frøkenens yndlings-elev, hun fik altid lov til at gå en række, før det blev hendes tur. Dette ville min veninde og sidekammerat, Tilly, og jeg også prøve på at gøre. Men den gik ikke. Vi fik begge to en ordentlig lussing. Jeg forstår godt nu som ældre, at frøkenen ikke kunne stå for Midde Jacobsens store blå øjne og hendes fine lyse krøllede hår. Hun var så pæn. Jeg må desværre indrømme at være lige det modsatte.

I 1914, da jeg var fyldt de 7 år, brød krigen ud. Ikke fordi jeg forstod ret meget af det hele, men lidt misundelig det var jeg nu på Amy Schmidt. Hun pralede med, at hendes far skulle være soldat. Det skulle min far ikke; han var heldigvis for gammel.

Vores Frøken fortalte os om krigen, som hun mente ville blive en lynkrig. Hun sluttede med ordene på tysk, og når vore tropper atter vender sejrige tilbage, hvad vil vi så råbe. Der var stilhed i klassen, men pludselig stod lille Amy op, og sagde på dansk: Hurra for gamle Danmark. Frøkenen sagde ikke et ord mere. At dette store ønske skulle blive opfyldt, havde ingen drømt om. Lille Amy var bare 6 år gammel, men meget godt begavet. Hun var vokset op i et godt dansk hjem, hvor hun havde lært at bruge disse ord ved glade lejligheder. At frøkenen ventede en glædelig hjemkomst for soldaterne, følte Amy som en glædelig lejlighed; og da skulle der råbes hurra.

Efter tre år i den lille skole gik turen op til den store skole, hvor vi skulle tilbringe de næste 5 år. Også her var vi mange elever, ca. 50 - 70 stykker. Jeg ved bestemt, at der i Mjels skole gik 120 engang. De blev alle betjent af to lærere. Blandt de forskellige lærere husker jeg egentlig bedst frøken Lorenzen. Især fordi hun tit satte linealen ned på min bare ryg. Dette var

meget tiltrængt, så rundrygget jeg var. Havde hun blot kunnet fortsætte med det i årene fremover. Det ville have pyntet meget.

Så begyndte da undervisningen i den store skole. Som i den lille sang vi morgensang og bad en fællesbøn. Stadig foregik undervisningen på tysk. Kun den ugentlige religionstime foregik på dansk. Der var også dansk gudstjeneste i Oksbøl kirke. Religionen blev selv respekteret af tyskerne dengang. Pastor Asmussen førte opsyn med sognets skoler. Han kom også af og til for at høre vor kunnen. Foruden var der en skoleinspektør i Sønderborg, der overvågede os på betryggende måde. Selv om langt de fleste af os var fra danske hjem, var den tyske Kaiser Wilhelms fødselsdag den 24. januar en festdag. Så sang vi de tyske fædrelandssange og sange til kejserens pris. For eksempel: "Der Kaiser ist ein lieber Mann". Bagefter var der fridag og det var herligt; vi var jo kun børn.

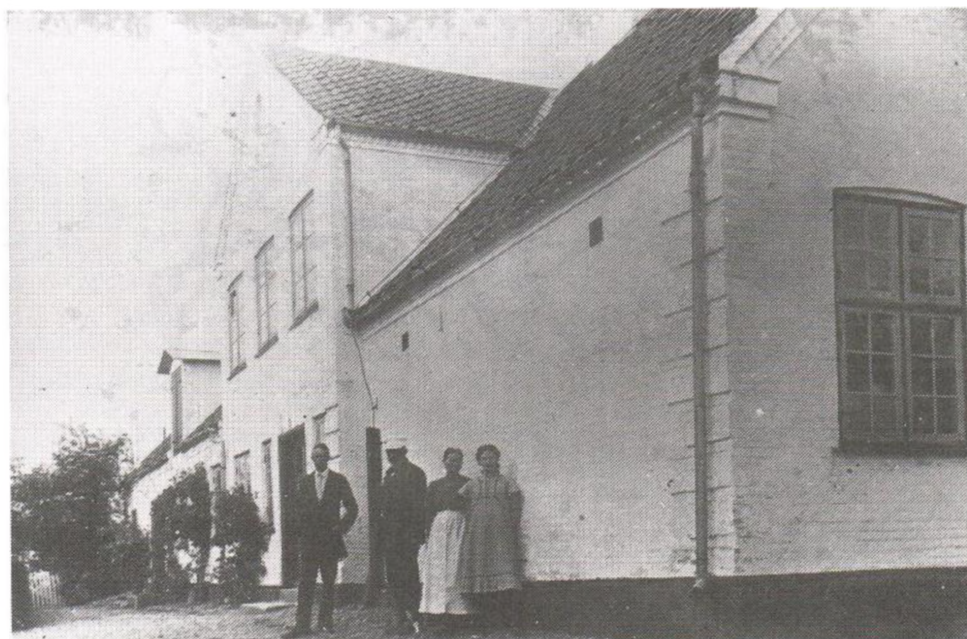

E' SKÅLLMESTE'S BAKHUS

Den forventede lynkrig var stadig ikke sluttet, selvom der nu var gået et par år. Tværtimod blev den mere og mere mærkbar. Flere og flere lærere måtte deltage i krigen. Blandt dem også læreren i den store skole. Undervisningen blev efterhånden ret mangelfuld. Jeg mindes en tid, hvor forskellige frøkener fra nabobyerne kom og underviste os. Dette skete selvfølgelig ikke hver dag, men et par gange om ugen. Vi fik da nye lektier for, medens de gamle blev gennemgået. Hvor fik vi dog lidt lært, os der gik i skole, medens verdenskrigen rasede fra 1914 - 1918. Sidst på krigen kom vor lærer atter hjem til skolen. Han havde i fronten fået et dårligt hjerte, og blev derfor sendt tilbage

til vor by. På grund af de manglende lærerkræfter var undervisningen dog stadig mangelfuld. Desuden var der mange opgaver at forrette for os børn. For eksempel måtte vi alle efter høst ud at samle aks. Disse blev sendt ind for at give soldaterne brød. Bladene fra asketræet blev plukket ned i rækker. Dem bredte vi ud til tørring på den lille skoles loft. Mon ikke de gav hø til hestene i fronten? Også nældeerne blev lagt til tørring oppe på loftet. At skære dem af var ikke så morsomt. Min far, der var så god, mejede dog en hel del med leen til mig. De stod tæt ved gården og var ikke til pynt. Så vidt vides blev disse brugt til tøjproduktionen. Der blev mangel på fødevarer, men mest heldige var vi dog her på landet, hvor der stadig, trods ihærdig eftersøgning, fandtes enkelte skjulte kilder.

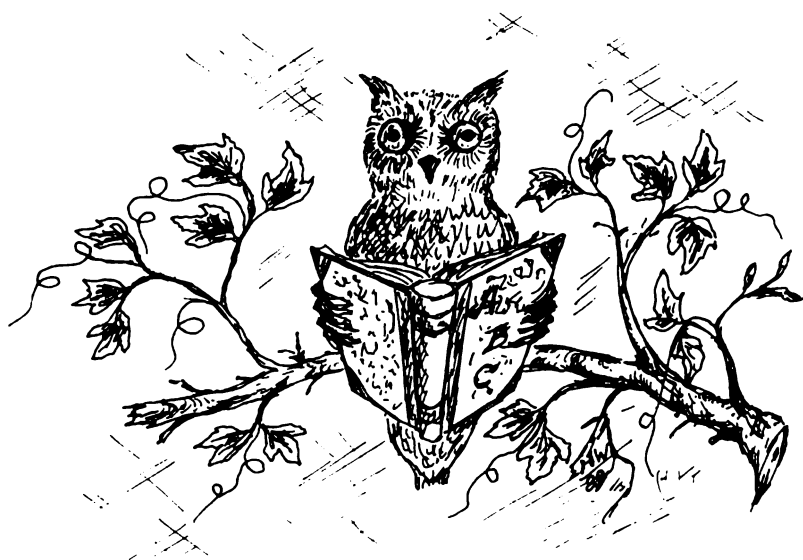
Klæderne og al slags tøj var mangelvarer. Men hvad forklæderne angik, var jeg af de heldige. Efter mit store ønske, syede min mor mig gerne tre ens hver gang. Min veninde, Tilly, var så god til at holde sine pæne, det var jeg ikke. Jeg skulle have et rent på hver dag, og det måtte ikke ses.

DEN STORE SKOLE I MJELS

Så kom da omsider genforeningen i 1920. En stor glæde og oplevelse for os alle. Det gjaldt om at lære en lille smule dansk. Vi manglede at lære så meget. Meget nåede jeg desværre ikke. Den 20. marts 1921 blev jeg konfirmeret i Oksbøl kirke af pastor Blichfeldt. Det var den danske pastors første hold her i sognet. Skoletiden var endt, kundskaberne var få. Der udgik heller ingen professorer fra vore små skoler i den tid. Dog mindes jeg de gamle skoler med glæde. Vi havde det hyggeligt,

rart og morsomt, trods alt. Nogle år senere blev der bygget en ny skole i Mjels. Her står følgende over døren: "Vi lærer ikke for skolen, men for livet". Desværre må jeg indrømme, at netop her manglede vi så meget. Alligevel er barndommen ikke bare lykken. Når jeg i dag skuer over flokken fra den gamle skole, ser jeg mange tilfredse mennesker. Jeg kender ingen tabere af dem, vor tid har så mange af. Tilfredshed, det præger vor flok, og er det ikke det bedste her i livet?
Tilfredshed med den lod verden har givet os!

Fra le til mejetærsker .

Gammel overtro sagde, at man ikke måtte begynde at høste om mandagen, og derfor blev det heller ikke dengang i de såkaldte "gamle dage" gjort. Man måtte godt så småt begynde om søndagen.

Fra min barndom kan jeg huske, at rugen blev høstet med leen. Karlene slog med leen, medens pigerne gik bagefter og samlede kornet sammen i bundter til neg. Disse blev bundet sammen med "negelsbånd" lavet af halmstrå. Disse lavede man på stedet, og hvis kornet var for højt, kunne man selv forlænge negelsbåndene. Den lange rug var som regel lang nok til at kunne nå om et neg.

Der var en pige til hver karl med leen. Pigerne havde, medens de arbejdede i marken, noget meget kraftigt tøj på. De havde hvide bluser syet af noget hjemmewævet kraftigt stof på. De havde en almindelig halvlång nederdel på, dækket af et stort kraftigt forklæde. Nogle havde også en slags løse ærmer på, som de bandt på overarmen. Dette kraftige tøj var nødvendigt for ikke at blive revet af halmen. Sidst, men ikke mindst, havde pigerne en "fløjhat" på. Det var en sydvest lignende stofhat med en stor skygge, som skulle beskytte ansigtet mod solens ofte skarpe stråler, samt alskens snavs og lignende. Karlene havde almindelige bukser og skjorte på.

DER HØSTES MED SELVBINDER

For nu at komme tilbage til selve høsten, så troede man ikke, at den lange rug kunne komme gennem "aflæggeren", selv om det senere viste sig at kunne lade sig gøre. "Aflæggeren" (e aflægge) var en slags vogn med et sæde, hvorpå der sad en person. På vognen var der så spændt en lang "kniv" på siden, der skar kornet af i negstørrelser. Det var betydeligt lettere for pigerne at binde negene for derefter at skokke dem. Der blev selvfølgelig brugt hest som trækraft. På de mindre gårde havde man ofte "aflæggeren" sammen med naboerne, som så meget andet på den tid.

Under høsten, når kornet var slået af, hændte det jo ofte, at naboers høns gik ind i andres marker og spiste af kornet, og det er her begrebet "hønsbrændevin" kommer ind i billedet. For når det skete, skulle naboen, hvis høns der havde ædt af den anden bondes korn, give brændevin til ejeren. Heraf navnet "hønsbrændevin". Man sad så i hegnet omkring markerne og drak. Den hjemmelavede brændevin slog hårdt, så det skete tit, at karlene blev temmelig fulde, men man tog den dog med ro. Til den slags kunne man sagtens afse et par timer.

NEGENE SKOKKES

Da selvbinderen kom, gik det noget hurtigere. Først var der ingen negholdere (negbærere), der kunne holde på negene omkring hjørnerne, så børnene skulle løbe med hesten samt selvbinderen hen for at fjerne negene, for at hesten ikke skulle gå ind i dem og derved ødelægge dem. Senere kom så negholderen på selvbinderen, så manden, der sad på selve "binderen", kunne trampe på en pedal, så negene blev på selvbinderen, indtil man var kommet forbi hjørnet.

Rugen var meget svær at skokke. (Skokke vil sige at sætte negene op i "huse"). Det var, fordi den kunne være så lang og tjavset. Så satte man et par neg sammen i midten, og derefter en del uden om, - op til 12 neg. Disse kaldte man "Bornholmerstakke". Af havreneg var der kun seks i et skok, da det var sværere at få tørt; men af byg og rug var der gennemgående ti neg i hvert skok. Man skokkede i hjulsporene fra selvbinderen, da det så var lettere at få skokkene til at stå på fine lige rækker. Mange gik højt op i, hvor korrekt disse stod. Det var et flot syn at se de lige skokkerækker på markerne. Skokkene skulle stå, til de var godt tørre, så de var klare til at blive kørt ind. Gav det så regn, måtte negene i skokkene vendes. Var det en sommer med rigtig meget regn, kunne det være nødvendigt at "skære" alle skokkene. Dvs at man måtte løsne alle neg og strø dem rundt omkring på marken, således at blæsten kunne tørre kornet, for at det så igen kunne rives sammen og derefter blive tærsket.

E' FUGGE

Inden man rundt omkring på gårdene fik tærskværk selv, måtte alt korn gemmes i laden for at blive tærsket om efteråret eller i værste fald om vinteren, fordi flere naboer havde tærskværket sammen, og hver bonde kunne højst have det i to dage i høsttiden. Da man så fik tærskværk selv, kunne man jo køre kornet ind med det samme, få det tærsket og puttet i sække. Det var endda noget lettere.

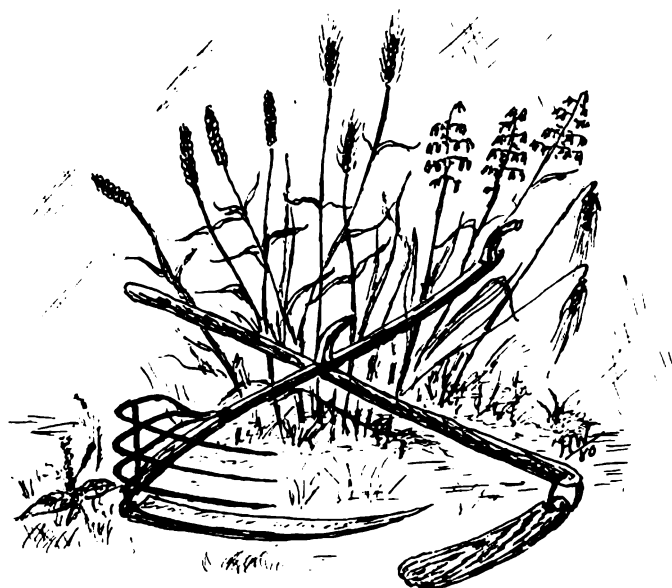
Når så alt var kørt ind, kom det som alle havde ventet på: det sidste læs. Så skulle der holdes "fugge". Man hentede naboernes børn, som skulle komme og hjælpe med at råbe: "Fugge, fugge,

hurra". Børnene havde blomster med hjemmefra, som man så pyntede et neg med og satte op på læsset. Det neg kaldtes "e fugge". Nogle steder klædte man et neg ud som pige iført den slags tøj, kvinderne og pigerne havde på i høsten. Man kørte så rundt til naboerne med det sidste læs, det pyntede neg og sidst, men ikke mindst, de råbende børn. Når de så kom nos naboerne, gav disse vin til de ældre og saftvand, boller og småkager til børnene. De, som holdt "fugge", skulle passe på neget på vognen, for hvis naboerne fik fat i "e fugge", skulle man give kaffe til dem. Når man så kom tilbage til bondegården, fik man "pumle", dvs æbleskiver samt andet godt.

Alle børnene legede på stedet og havde det vældigt sjovt. Det var en meget stor oplevelse for børnene, når der blev holdt "fugge", noget et hvert barn glædede sig til. Børnene var jo også en vigtig del i det daglige arbejde.

Da så mejetærskerne kom, var det slut med alle disse traditioner og skikke.

Man takker nok for, at høstens strenge arbejde fra før er blevet erstattet af nye og mere effektive maskiner, der kan yde meget mere, og at det hele går meget hurtigere, men man kan alligevel ikke lade være med at se tilbage på en tid med hygge, samvær og traditioner.

Bundsø

I Oksbøl sogn på Nordals findes en smeltevandskløft.

Denne kløft har fra istiden været en vig, der gik fra Mjelsvig forbi Broballe til Brandsbøl.

Vigen var lavvandet, og da Hertug Hans i det 16. århundrede lod bygge en dæmning ved Mjels og en ved Broballe, skabtes de to søer, Mjels Sø og Bund Sø.

På dæmningerne blev der anlagt veje og det gav faste forbindelser mellem de to dele af sognet, der var delt ved smeltevandssøen.

I årenes løb blev disse inddæmmede saltvandssøer til ferskvandssøer, hvilket blev forårsaget ved et anlagt slusesystem. Disse ferskvandssøer var af vigtig betydning for befolkningen. Det var også den væsentlige årsag til, at en ansøgning fra landmænd i Oksbøl og Havnbjerg sogne om at få søerne overladt til ejendom og lade dem udtørre, blev afslået af det Kongelige Rentekammer.

Dette afslag var resultatet af det første møde, der blev holdt om afvanding af Bund og Mjels Sø i Broballe Kro den 19. januar 1845.

Året efter, den 16. marts 1846, blev der holdt et nyt møde på Melsgaard, hvor det blev vedtaget at indsende en ny ansøgning om ret til udtørring af søerne. Denne ansøgning blev bevilget, ifl. Kongeligt Brev, ifl. højeste speciel resolution af 29. juli 1846.

Herved fik et sammentrædt interessentskab i Brandsbøl, Oksbøl, Broballe, Mjels og Nordborg, Bund og Melsgaards sø overladt til ejendom på betingelse i kongeligt brev. Givet på slottet Frederiksberg den 8. juni 1849.

I begyndelsen gik det kun småt med afvandingen. Hvad der blev tørlagt i forår og sommer, blev igen sat under vand den følgende vinter, og således gik det i 20 år, uden at man fik synlige resultater af afvandingen.

Det var først efter 1866, da man gik over til at anvende dampmaskiner som trækraft i stedet for vindmøller, at der nu kunne ses virkelige afvandingsresultater. Disse resultater var medvirkende til, at man nu turde gå i gang med anskaffelse af større og bedre maskiner og anlæg af afvandingskanaler og grøfter.

En stor del af arbejdet med kanaler og grøfter var lavet, men kun få dage efter, at det var vedtaget at anskaffe nye og større maskiner, indtraf den store katastrofe, stormfloden den 13. november 1872, hvorved dæmningerne ved Mjels og Broballe blev gennembrudt af havet, og de delvis udtørrede søer blev igen forvandlet til hav.

Herved var 25 års arbejde og store investeringer gået tabt, og en opbygning af de ødelagte dæmninger, anskaffelse af nye maskiner og istandsættelse af de ødelagte kanaler og grøfter kunne ikke laves uden hjælp fra staten. Et beløb på 5.000 daler blev

modtaget fra Provinsial Komiteen i Kiel, og lån på 100.000 mark blev optaget i Landes Kultur Rentebank i Kiel.

Istandsættelse af dæmninger og anskaffelse af maskiner var tilendebragt 1. oktober 1876 og kostede 97.492 mark, og dertil kom så istandsættelse af kanaler og grøfter.

De maskiner, der blev anskaffet ved stormfloden, blev anvendt til 1918, da der blev mangel på kul, og dampmaskinerne blev erstattet af en ny drivkraft, dieselmotoren.

De inddæmmede og tørlagte arealer har i tidens løb fra omkring 1876 været anvendt til afgræsning og høstet; kun enkelte gange er der med mere eller mindre held forsøgt med kornavl og roedyrkning.

Denne driftsform fortsatte til omkring 1942, da den 2. verdenskrig satte en stopper for leverancen af dieselolie.

Som følge heraf blev det nødvendigt at udskifte dieselmotorerne med el-motorer med automatisk start og stop, alt efter vandstandshøjden i afvandingskanalen. Samtidig blev der foretaget en regulering og forbedring af det bestående kanalsystem.

Denne regulering og forbedring i forbindelse med automatiseringen af pumpeanlægget bevirkede en bedre og mere effektiv afvanding af arealerne, der tilsammen er på ca. 292 tønder land.

De forbedrede afvandingsmuligheder i forbindelse med ændringer i landbrugets driftsform har været årsagen til, at arealerne nu hovedsagelig anvendes til kornavl.

Fra 29. juli 1846 til 1920 har anlægs- og afvandingsomkostningerne været 1.187.653 rigsmark
fra 1920 til 1. april 1946 405.398 kr.

Afvandingen af Bund og Mjels Sø har således i de første 100 år, fra 1846 til 1946 i alt

kostet 1.593.051

I 1950 var de samlede udgifter steget til 1.669.063.

Det må beundres, at pionererne ved det store afvandingsarbejde havde mod og evne til at fuldføre arbejdet og ikke gav op ved den store stormflod. P.gr.a. økonomiske vanskeligheder var der enkelte interessenter, der gav deres parceller bort for den gæld, der var på den, men flertallet, sammen med nye der kom til, fortsatte og holdt ved til det store afvandingsarbejde lykkedes.

Et dystert juleminde

På årets korteste dag, den 22. december 1797, da juletravlheden var på sit højeste i Oksbøl præstegård, skete der en ulykke, der ændrede en præsts livsskæbne og satte sit præg på et sogns kirkeliv i mere end et kvart århundrede.

Hans Velærværdighed Laurentius Holst sad i sit studereværelse i Oksbøl præstegård og stirrede frem for sig. Det var tidligt på dagen, men vel at bemærke årets korteste dag, den 22. december 1797. Trist og koldt havde vejret artet sig, omend frost og sne endnu var udeblevet. Men gigten værkede svært i præstens lemmer, selvom ilden i bilæggeren buldrede lystigt og skabte en egen hygge i det lavloftede rum. Morgenvandringen gennem stald og lade havde været kort. Helligdagene stod for, og pastor Laurentius Holst var en pligtopfyldende mand, hvis prædikener var velforberedte og gennemarbejdede; og denne juls prædikener skulle i så henseende ingen undtagelse være.

Men uroen, den mærkelige uro, som altid melder sig i forbindelse med julens højtid, virkede forstyrrende, som den i dæmpet form nåede ind i studereværelset. Af og til lød et hvin fra en af pigerne i køkken og bryggers; hastige træskoklamp over den piggede gårdsplads, og en hunds muntre bjæffen akkompagneret af nordvestenstormens hvin i de høje lindetræer omkring den gamle kirke.

Laurentius Holst var en mand på 55 år, og mens han sad der og stirrede frem for sig, gik hans tanker tilbage til barndommen i Hvirring præstegård ved Vejle, til studietiden i København med dens heftige diskussioner i hvilke han var en af de ivrigste og vel også en af de mest yderliggående. Det var dengang, da han sammen med andre studiefæller drømte om at skabe noget og blive noget. Med kundskaberne var der da heller ikke noget i vejen. Han vidste mere end de fleste andre præster og professorer med for den sags skyld. Men rationalismens tanker havde bjergtaget ham, og som i alle andre af livets forhold var han en mand, der ikke gik på akkord med nogen eller noget. Og så var han til lige en hård mand, sammenbidt og dømmende. Jesus Christus var for ham det fuldkomne forbillede i henseende til moral og pligtopfyldelse, og det forsømte han aldrig nogen lejlighed til at understrege og pointere. Med en egen gudbenådet kraft og styrke var han i stand til at udlægge skriftens ord ud fra sin indstilling. Det gjorde ham på sin vis stærk, fordi han var urokkelig og sikker, men samtidig svag, fordi han havde svært ved at komme i kontakt med sine sognebørn. Også i forholdet til sine overordnede og kollegerne stod han stejlt, hvilket vel var en af grundene til, at han ikke havde drevet det til mere, end tilfældet var. Man respekterede Laurentius Holst - men elskede ham ikke. Sådan havde det været i de 10 år fra 1777 til 1787, da han var res. kappellan i Nordborg, og sådan syntes det også at skulle være her i Oksbøl, hvis sjælesørger han havde været siden 4. december 1787.

Laurentius Holst kendte sin styrke, men var samtidig modig nok til også at erkende sin svaghed. Og netop dette var vel en af årsagerne til, at han - efterhånden som årene skred og hårene grånede - kunne blive grebet af en vis angst og sommetider også føle en vis trang til ubehersket brutalitet.

Bevares, hans kirke var fyldt hver eneste søndag, selvom hans prædikener kunne være lange og dømmende. Folk så op til ham. Sådanne følte han det i hvert fald selv; men afstanden mellem ham og menigheden var alligevel større, end han inderst inde ønskede.

Sit tiende fik han nogenlunde til tiden, og kun få søgte at knibe udenom. Svagest følte han sig i forholdet til befolkningen i Broballe og Mjels, når han en sjælden gang lod spænde for vognen for at aflægge besøg. Ganske vist blev han vel modtaget de allerfleste steder. Men ægtheden manglede, og man var bange for ham. Og dog havde han jo intet højere ønske end at hjælpe og få sine sognebørn til at leve efter skriftens ord. Det harmede ham også, at visse af sognets folk i den grad lå under for brændevin. Fulde til kirken havde ingen ganske vist endnu vovet at komme, men når talen var om begravelser og bryllupper, så gik det ofte hårdt til - når først han, sognets præst Laurentius Holst, havde forladt selskabet. Og nu stundede det mod jul igen; og med jul, nytår og Hellig Trekongers festligheder begyndte al den ståhej, som var ham så inderligt imod, og som han til ingen nytte kæmpede imod i sine prædikener, men som var så dybt forankret i menneskesindet, at al forbandelse var at ligne ved at slå vand på en gås, når man så bort fra nogle gamle koner, der for længst havde fået deres del af livets morskab og som nu med mellemrum mødte op i præstegården for at fortælle sognesladder - og få en bid flæsk eller noget andet godt med hjem.

Nej, livet var så sandelig ikke blevet det, som han havde regnet med, da han som ungt menneske gav sig i lag med teologien. Og at vise folk den rette vej var også en god del sværere, end han havde regnet med. På den anden side var der også adskillige ting at glæde sig over; en god præstegård, en trofast og dygtig kone - og fire lovende børn. Med et stille smil rakte pastor Laurentius Holst ud efter den gamle, forslidte bibel, fattede omkring penneskæftet og skrev med sin snørklede og næsten ulæselige skrift:

"Prædiken, 1. Juledag 1797"

+

Helene Kirstine Holst var en præstekone af format, kraftig og myndig og med orden i tingene. Ret meget sagde hun ikke. Hendes blik var nok til at få pigerne i køkkenet såvel som gårdens folk iøvrigt til at lystre. Hun var nu en kvinde på 51 år, og havde under de skiftende vilkår været sin mand en god og trofast hustru og deres fire børn en kærlig mor. Præstegården styrede hun på mønstergyldig vis, og i kristelig henseende havde hun fulgt sin mand så langt, som hendes samvittighed tillod det. Fra naturens side var hun udrustet med et muntert sind, men som årene var gået, havde hun vænnet sig til den noget afdæmpede tone, som efter hans opfattelse burde råde i en præstegård, Gud til ære og andre til eksempel. Den afdæmpede levevis hindrede

dog ikke, at hun af og til i mørkningstimen gik en tur i byen med et og andet gemt under det strikkede sjal. Hvad det var, kom ingen ved, men hvor det blev afleveret, der var det velkomment. Selv sagde hun aldrig noget om disse stille aftenture, og dem, hun gæstede, var også tavse, uden at hun på nogen måde havde bedt dem herom. Dette forhindrede dog ikke, at rygterne gik - sådan er det jo i et lille sogn. Rygterne fortalte, at der ikke kun var tale om lutter spiselige ting, men at der også kunne være en flaske med en klar væske imellem. Men det var som sagt kun rygter, og når talen var om madam Holst, så gjaldt andre regler - end de almindelig gængse.

Mens pastor Laurentius Holst sad i sit studereværelse og forsøgte på at koncentrere sig om sin juleprædiken, var hans kone travlt optaget i køkkenet. Gris og kvie var slagtet, øl brygget og julebagningen fra hånden. Mens det havde stået på, havde rok og væv fået lov til at hvile og ifølge gammel skik ville det heller ikke komme i gang før efter nytår. Den forestående højtid var imidlertid gået piger såvel som karle i blodet - og det irriterede madam Holst en lille smule, selvom hun så udmærket forstod, hvad der rørte sig i ungdommen. Hun havde jo selv været ung engang. Og glad og lystig. Men præsten tålte ingen forstyrrelser - allermindst nu lige op mod den store højtid. På loftet lød et gennemtrængende hvin, efterfulgt af nogle små fnis. Langsomt tørrede hun sine hænder i forklædet, men gik så med energiske skridt ud i bryggerset og fortsatte op ad loftstrappen. Hun var nået op på trappens øverste trin og skulle lige til at sige noget, da hun af en eller anden grund faldt bag over og styrtede ned i bryggerset, hvor hun blev liggende livløs.

Fortegnelsen over døde i Oksbøl sogn for året 1797 slutter med følgende:

"31 December: Begravet Helene Kirstine Holst, gift med Sognepræst Laurentius Holst, Oksbøl, 51 Aar gammel."

For Laurentius Holst blev hustruens bratte død noget af en tragedie. Allerede den 2. juni 1798 - altså 5 måneder efter hustruens død - giftede han sig igen med den kun 24-årige Mette Christensdatter, hvis afstamning ikke helt fremgår af oplysningerne i kirkebogen. Trods den store aldersforskel fik de sammen ikke mindre end 11 børn. Intet tyder på, at samme fru Mette på noget område har været i stand til modsat sin forgænger at leve op til, hvad der krævedes af en præstekone, og de mange barnefødsler har selvfølgelig også sat sit præg på hende. Blandt befolkningen i sognet gik hun under navnet "Mette Hølpige", fordi hun med forkærlighed strikkede uldne huer. Hun døde efter en fødsel den 24. januar 1818. Laurentius Holst beklædte embedet i Oksbøl indtil sin død den 26. marts 1824 og får i Wibergs Præstehistorie følgende eftermæle:

"I sine yngre Aar kundskabsrig og dygtig ihvorvel Rationalist fra den værste Tid, men forfaldt mere og mere til Plathed og Raahed. Børnene fik en daarlig Opdragelse, kom i uanseelige Stillinger og opførte sig tildels slet."

Helt retfærdigt er denne dom dog vist næppe. At forholdene i hjemmet satte sit præg på børnenes opdragelser, herom kan der næppe tvivles. At økonomien ikke tillod, at samtlige børn fik en boglig uddannelse er lige så sikkert. Men af de fire døtre blev i hvert fald et par stykker gift med jævne bønder i Oksbøl sogn, mens en datter endnu omkring 1870 virkede som privatlærerinde i Oksbøl og gik under navnet "Tante Holst". At Laurentius Holst efterhånden som alderen tog til forfaldt til platheder og råheder er nok også rigtigt, og at dette navnlig i hans senere år fik respektten blandt sognets folk til at dale, ja herom kan der vist heller næppe herske tvivl. Derfor blev hin ulykkelige begivenhed i Oksbøl præstegård den 22. december 1797 også en tragedie både for præsten og hans familie og for det kirkelige liv i det lille sogn.

C. Nørrelykke-Christensen

Efterskrift:

En datter af pastor Laurentius Holst og Mette Christensdatter ved navn Katrine blev gift med en gdr. _____ Schmidt og havde i mange år en gård i Brandsbøl. Deres datter, Marie Kjestine Schmidt f. 24. marts 18__ blev i 1864 gift med Johan Lauritsen f. 18. juni 1826 i Brandsbøl, og deres datter var Olmo Anna f. 8. juni 1866 på Kalmusgaard.

IDYL I OKSBØL GAMLE PRÆSTEGÅRDSHAVE

Oksbøl Søndergade 10

Art. nr. 104, areal: 926 m²

2-etagers rødstens beboelseshus med udhus

Bebygget areal: 162 m²

Nuværende ejer: Inge og Henning Wriborg.

Den 1. februar 1925 søgte skræddermester Hans Christensen, Oksbøl, om byggetilladelse. Ansøgningen er stilet til politikontoret i Sønderborg, hvorfra den er sendt til forevisning hos Oksbøl sogneråd, hvor den er underskrevet af Hans Fogt den 9. februar 1925.

Bemærk den kvikke papirgang. Ansøgning sendt den 1. februar, byggetilladelse underskrevet i Sønderborg den 4. februar og derefter sendt til forevisning og godkendelse hos det lokale sogneråd, som har underskrevet den 9. februar.

Ejendommen er opført af H. Schlichting's byggeforretning, Broballe. Murerarbejdet er hovedsageligt udført af murersvend Westmeier og tømrer- og snedkerarbejdet af Hans Schlichting's søn, Henrik Schlichting.

ANNO 1925

Til den oprindelige ejendom medgik 56.000 sten. I 1932 blev tilføjet en lille tilbygning i eet plan på 8,4 m² til forøgelse af soveværelset. Tilbygningen har fladt tag, dækket med zink og er indrettet som altan.

Samtlige kvitteringer i forbindelse med byggeriet foreligger, og Hans Christensen har lavet følgende opstilling over udgifterne:

Udgifter til huset:

J. Jensen, Oksbøl, 1 dags arbejde	kr.	7,00
Stenkjøring, kaffe og kager	"	6,00
Cigarer og cognac til rejsegildet	"	30,00
Kjød til rejsegildet	"	16,60
Kager	"	3,00
Stenkjørsel, Th. Petersen	"	16,00
Stempelmærker	"	14,00
Grundbogen	"	13,00
Rørlægning, J. Thomsen	"	20,00
Grundbogen	"	17,80
Rørlægning, J. Thomsen	"	10,00
Byggetilladelse	"	50,50
J. Jensen, Oksbøl, 1/2-dags arbejde	"	4,00
Sten hos J. Jensen	"	12,00
Diverse hos J. Thomsen	"	4,00
Diverse til rejsegildet	"	9,50
Porto og attest	"	1,20
30 rør	"	9,00
Grundbogen	"	10,65
Skorstensfejeren	"	2,90
Taedeler	"	433,00
Maleren, arbejds løn + materialer	"	212,25
Komfur	"	150,00
Siegel, tagrender	"	82,00
Kolmos	"	246,00
En lysekroner	"	48,60
Lorenz Hansen	"	32,00
Snedker Schlichting	"	60,00
Bernecker, Guderup, El-installation	"	642,80
P. Petersen, kampestensmuren til gaden	"	110,00
Smedemester P. Marcussen, Oksbøl	"	219,60
H. Schlichting	"	13.072,32
Lorenz Hansen	"	35,00
H. Schlichting	"	32,00
		<hr/>
	kr.	15.632,72
Af William for rør	" %	32,40
		<hr/>
	kr.	15.600,32
Overskud fra banken	" %	47,00
		<hr/>
Summa Summarum	kr.	15.553,32
		=====

H. SCHLICHTING

Byggeforretning

Telefon Mjels 57v. Bankkonto: Folkebanken for Als og Sundeved.

Regning til *Herr Hans Christian Oksbøl*

Januar 6	den 17	Bank med Ulygning		12700	—
Febr 32	"	" " med Indskud		60	—
"	"	" " " " Gælder i Værdi		58	—
"	"	" " " " Skifte Kasse		29	—
"	"	" " 3/4 Holte Papir No. 1	430	31	80
April 2	"	110 St. 5 ^e Drummen	972	97	50
Maj 4.5	"	Tom. Misen i Bæring og Hjørst. 1.120		31	50
" 6.8	"	" " " " Plankværk og Kalkeløst		36	—
"	"	224 St. Børsteholmer Klinder 17 ^e Trin	918	40	32
				Kr.	<u>13072.32</u>
		Mark Nr. Cassa	1000.00		
		Mark " "	700.00		
		Juli 1	2250.00		
		" " " " " " " " " "	4161.36		
		" 14 " " " " " " " "	50.00		
		" 23 " " " " " " " "	4000.00		
			<u>12111.36</u>		
Sum Saldo			960.46		
			<u>13072.32</u>		
		Sum Saldo	960.46		
Aug 4		M. Cassa	460.90		
		Rest	500.00		
		Betalt Broballe 22.8.25			
		H. Schlichting			

Som tidligere nævnt har man haft en kvik papirgang, men der er også blevet udført et kvikt stykke arbejde af samtlige bygningshåndværkere.

Hans Christensen har som randbemærkning på opgørelsen anført følgende:

Sovet her den første nat den 17. juli 1925.

Begyndt at arbejde her den 19. juli 1925 på en gehrockklædning til Jens Peter Jørgensen, Nordborg. (En gehrockklædning er en diplomatfrakke med benklæder).

Lagt den første sten den 5. marts 1925.

Rejsegilde afholdt den 30. marts 1925.

Dvs fra første sten til færdigt hus ca. 3 1/2 måned, og så må man huske på, at der ikke fandtes færdigmørtel, blandemaskiner og andre bekvemmeligheder. - Nej, alt foregik ved håndkraft.

Hans Christensen sen., hvis far var skomager, var født i Havnbjerg og kom i skrædderlære hos Johan Hønborg, Lunden, hvor han lærte sin kone, Sophie Hansen Wriborg, at kende.

De flyttede til Oksbøl, hvor de først boede i nu Oksbøl Søndergade 19, derefter i nu Kådnervej 1, hvor deres eneste søn, Hans, blev født den 13. april 1900. De flyttede derfra til nu Oksbøl Søndergade 2, hvorefter de byggede førnævnte ejendom.

Hans Christensen jun. fik som 6-årig en kirsebærsten i luftrøret, fik ydet førstehjælp af dr. Burmeister, Nordborg, og blev derefter i hestevogn kørt den lange vej til Flensborg, hvor stenen blev opereret ud.

Han voksede op og kom i lære som skrædder hos sin far under parolen: "Jeg er skrædder, det skal du også være". Ville gerne have læst til læge, men det kunne der altså ikke blive tale om.

1914 udbrød 1. verdenskrig, og H. Christensen sen. blev indkaldt. Senre, i 1916 blev også H. Christensen jun. indkaldt, og Sophie sad nu alene tilbage med både mand og eneste søn i krigens tjeneste.

Efter krigens afslutning den 11. november 1918 vendte de begge tilbage i god behold, og et par år efter genforeningen 1920, nærmere 1923 rejste H. Christensen jun. til Odense, hvor han arbejdede til 1933. Samme år blev han gift med Inger Christine Henriksen fra Vejle, og de flyttede ind hos Hans's forældre i Oksbøl.

Den 23. juli 1949 døde Sophie Christensen og året efter den 11. november 1950 døde Hans Christensen sen., og jun. overtog ejendommen. Allerede den 10. marts 1955 døde Hans Christensen jun., og hans enke, Inger, solgte 1962 ejendommen til sin eneste søn, Henning Wriborg Christensen (nu Henning Wriborg). Inger Christensen døde den 10. maj 1970 efter mange års alvorlig sygdom.

Henning Wriborg, gift med Inge Marie Larsen, Aborg ved Assens, som nu bebor huset sammen med deres fem børn, har foretaget en mængde indendørs moderniseringer, men ejendommen har bevaret sit oprindelige udseende, bortset fra, at der er fjernet to skorste-
ne til fordel for en ny, som er opført i udhuset i forbindelse med nyt oliefyr og centralvarmeanlæg.

Det bør næsten nævnes, at der til dato ikke er udskiftet et eneste vindue grundet råd eller lignende. Hovedindgangsdøren, en to-fløjet dør med små ruder, er også den originale fra 1925.

Hardeshøj Kro

Angående kroens fortid - kroen og landbrugsejendommen, art. nr. 141, har været een ejendom. Indtil 1911 foreligger der kun sparsomme oplysninger. Efter den tidligere ejer af kroen, Peter Petersens oplysninger kan enkelte navne spores tilbage til 1795. Da har ejeren, Heinrich Hansen Schütt, overdraget ejendommen til sønnen, Hans Heinrich Schütt.

Fra år 1800 foreligger der kontrakt mellem en forpagter, Lorens Brandt, og ejeren af 1/4 Melsingers Boel, Christian Hansen og dennes datter, Martha Maria, født Brandt.

1817 sælger Martha Maria, født Brandt, enke efter forannævnte Christian Hansen, og sin nuværende mand, Christian August Didrichsen, kroen til Henning Hansen, ejer af "Bøkkobel" ved Ballegaard.

1819 sælger Henning Hansen kroen til Jørgen Frederik Bendixen.
1820 sælger Jørgen F. Bendixen 20 tdr. land til Jørgen Lauritsen.

1844 overtager Hans Heinrich Bendixen (søn af forannævnte Jørgen F. Bendixen) "Hardeshøj", men sælger igen 1852 til? og køber "Lysmose" ved Nordborg af enkefru Hoffmann; såvidt efter oplysninger fra Peter Petersen, Hardeshøj.

De næste oplysninger om ejerforholdet på "Hardeshøj" foreligger først fra 1872, da Jacob Jørgensen Duus fra Avnbølgaard køber "Hardeshøj" (kro og landbrug af Hans Jensen Jørgensen).

1876 overtager Jørgen Jacobsen Duus, søn af forannævnte - Hardeshøj. - 1879 nedbrændte udhusene til landbrugsejendommen.

Senere har Jørgen Duus overdraget "Hardeshøj" til datteren og svigersønnen, Dorothea og Jens Thomsen. Dorothea født 1878. Jens Thomsen født i Elsmark. Fra 1904 til 1910 var Hardeshøj forpagtet af Jens Thomsens broder, Peter Thomsen. Fra denne forpagtningsoverenskomst foreligger der en meget detaljeret og interessant opgørelse over samtlige på ejendommen værende ting, lige fra besætning til de mindste brugsgenstande, som også deres værdi.

1912 solgte Jens Thomsen Hardeshøj kro til landmand Andreas Thomsen, Lyngø, daværende ejer af art. nr. 50 af Mjels. Ved dette salg blev kro og landbrug udskilt, idet landbrugsejendommen blev solgt til Jørgen Henriksen under nyt art. nr. 141 af Mjels. - Jørgen Duus døde på Hardeshøj 1907.

Efter salget af Hardeshøj købte Jens Thomsen og hustru "Lyshøjgaard" på Broballemark. (Art. nr. 8 af Broballe).

Af senere ejere af Hardeshøj kro kan nævnes:

Fra 1912 til 1927: Andreas Thomsen og hustru, Grethe.

Fra 1927 til 1929: Bendix Petersen - søn af daværende maskinhandler Hans P., Sønderborg.

I tiden 1929 til 1944 har der været flere forpagtere; ejer i denne periode var fru Marie Rasmussen, som i 1944 solgte kroen til Peter Petersen.

1961: Solgte Peter Petersen Hardeshøj kro til Petra Rasmussen.

1963: Igen solgt til Jørgen Thomsen.

1969: Solgt til Andreas J. Møller.

1974: Er Hardeshøj kro købt af Grethe Marcussen.

Hardeshøj kros glansperiode i nyere tid har været fra århundredeskiftet til i midten af tyverne. Størstedelen af persontrafikken og godsforsendelsen fra den nære omegn gik da over Hardeshøj og videre herfra med den daglige dampskibsforbindelse til Aabenraa og Sønderborg. Mange kreaturer og svin befordredes denne vej til slagteri og eksportmarkeder. Om efteråret var pakhusene fyldt med korn i sække til videre forsendelse til kornfirmaerne.

Denne jævne og periodevis store trafik smittede af på krobesøget, der igen afspejlede sig i optimisme hos værten. Et synligt udslag af dette lyssyn resulterede i, at ejeren installerede eget elværk med lysanlæg helt ud på anløbsbroen - en efter datidens forhold ukendt luksus ude på landet.

Det var de første år efter genforeningen, hvor forventningerne til de nye forhold i mange tilfælde oversteg, hvad hverdagen og virkeligheden kunne indfri.

For Hardeshøjs vedkommende sporede ret snart virkningerne af den tiltagende motoriserede landevejstrafik. Lastbilerne afhentede nu kreaturer, svin og korn på gårdene og trafikken over de små havne stagnerede. For Hardeshøj kros vedkommende betød det stærk nedgang i besøgende, omsætning og fortjeneste, og det resulterede i hurtige ejerskifter, som det fremgår af foranstående oversigt over ejere og forpagtere siden 1911, da kroen blev "selvstændig".

Med den nuværende ejer siden 1974 synes det atter at lysne for Hardeshøj kro. Personlig dygtighed i forbindelse med den øgede interesse for sejlsport vil forhåbentlig i fremtiden blive til gavn for Hardeshøj kro og især når disse forhold bakkes op af den lokale befolkning.

Fast færgeforbindelse mellem Hardeshøj og Ballebro går helt tilbage til 1527. Indtil omkring år 1900 har færgerne eller bådene været drevet ved leje eller er roet ved håndkraft. Derefter er færgeriet foregået med motorkraft. Hardeshøj har været færgeriets hjemsted. Var der passagerer på Ballebro-siden, der ønskede at blive færget over sundet, signalerede man til Hardeshøj ved hjælp af et skilt på en stage; og gjaldt det et hestekøretøj var signalet to stager, og derfor en større færge. Herfra stammer benævnelsen "e stag" om Ballebro - et udtryk som endnu huskes af ældre på egnen.

I de næste ca. 50 år foregik færgeriet med mindre motorbåde og undertiden under ikke alt for betryggende forhold; ikke mindst under krigen 1939 - 1945, hvor nu og da tilfældige, med sejlsads ukyndige personer, påtog sig at befordre passagerer over sundet i ofte ikke godkendte både. Et sørgeligt resultat af disse forhold var, at der den 15. juli 1941 druknede 3 unge mennesker, da en overbelastet båd med 13 passagerer gik under. Båden var bemannet med to unge mænd, hvoraf den ene druknede. Passagererne

var deltagere i en cykeltur og var elever fra Fangel Friskole på Fyn. Holdets lærer og en af eleverne var blandt de omkomne.

Omkring 1950 indsatte et interessentskab, bestående bl.a. af daværende sognerådsformand Nicolaj Schmidt, Brandsbøl, Gårdejer Didrichsen, Lunden m.fl., en større færgebåd m/s Kirsten. Men på grund af Danfoss' stærke vækst i årene derefter, og det deraf større behov for arbejdskraft - dels fra fastlandet - blev også behovet for yderligere kapacitet på ruten større, og "Nord-Als Færgefart" blev dannet. Den 18. august 1959 indviedes det nye selskab med færgen "Jacob"s første tur.

Forinden var der bygget færgelejer ved Ballebro og Hardeshøj. Senere blev der indsat endnu en færge, "Jacobine" og sammen besejlede de ruten i flere år med faste afgang hver kvarter fra begge sider sundet.

Senere blev selskabet interesseret i en større færge til afløsning af de to forholdsvis små, der kunne tage 8 - 9 biler hver, og efter en udbygning af de to færgelejer blev der i 1978 indsat en større færge, der kan medtage nogle og tyve personbiler, hvilket betød, at der ikke blev nogen ventetid.

Samtidig med indsættelsen af den større færge blev tilkørsels- og parkeringsforholdene ved Hardeshøj udbygget og forbedret. Dette skete i forbindelse med Nordborg kommunes køb af bygningerne til landbrugsejendommen, art. nr. 141 af Mjels.

Den fra omkring 1870 drevne dampskibsroute mellem Aabenraa og Sønderborg og som havde faste anløbstider flere gange daglig ved Hardeshøj, ophørte 1931. Men indtil 1937 opretholdtes forbindelsen dog 2 gange om ugen; fortrinsvis som fragtrute med svin og stykgods. Hvem der husker "damperne" ved, at de i deres tid havde stor betydning for forbindelsen mellem Als og fastlandet og ikke mindst for øens vedkommende.

Kontrakt

VEDRØRENDE VEDLIGEHOJDELSE AF DAMPSKIBSBROEN HARDESHØJ

Mellem ejeren af færgekroen Hardeleshøj, hr. J. Duus, og de Forenede Flensborg-Ekensund & Sønderborg Dampskibsselskaber, repræsenteret af driftsdirektøren, F. H. Bruhn i Flensborg, er indgået følgende overenskomst:

Hr. Duus forpligter sig for eget, såvel for efterfølgerne på ejendommens vedkommende, at vedligeholde for egen regning den indre del af den på hans ejendom eksisterende dampskibsbro fra brohovedet mod landet på solid måde og således, at den tilfredsstiller kravet fra trafikken og de opsynsførende myndigheder.

Den frie benyttelse af broen, såvel som en fri og uhindret overgang og overfart fra broen over hr. Duus's ejendom til offentlig vej for personer, gods og kvæg, tilkommer alene dampskibene fra de forenede selskaber.

Desuden må broen kun benyttes som tilgang for færgefarten og for sejlskibe. Skulle broen blive ødelagt af storm, is eller ved almindelig benyttelse, eller skal der foretages reparationer, så er hr. Duus eller hans efterfølgere på ejendommen pligtig, at udføre de nødvendige arbejder omgående. I modsat fald er de forenede selskaber berettiget til, at foranledige at disse arbejder bliver udført for ejerens regning.

Endvidere overlader hr. Duus til de forenede selskaber det bestående brohoved uden vederlag til fri ejendom og disposition. Selskaberne er pligtig, at holde denne del af broen i god stand så længe, som de gør krav på ejendomsretten. Opgiver de ejendomsretten, går brohovedet uden vederlag tilbage til hr. Duus, resp. hans efterfølgere på ejendommen.

Hr. Duus, resp. efterfølgere på ejendommen, er endvidere pligtig, at stille en egnet person til rådighed til betjening af dampskibene, sørge for den nødvendige belysning og betjening af tågehornet, samt tage imod og udlevere varer og opkræve fragtpenge på sædvanlig måde.

For disse serviceydelser får hr. Duus fra de forenede selskaber som hidtil et vederlag på 200 mark pr. år og hr. Duus er desuden berettiget til, fra afsenderen og modtagerne af varer, at opkræve fragt (rollgeld) efter bestående tarif.

Hr. Duus forpligter sig til for eget, resp. efterfølgeres vedkommende, hverken selv at bygge en bro for dampskibsfarten på sin til vandet grænsende ejendom, eller tillade, at andre gør det, heller ikke at tillade, at der fra naboejendommene ledes dampskibstrafik over hans ejendom, for så vidt han har dispositionsret herover.

Denne overenskomst gælder foreløbig for ét tidsrum på 10 år.

Dateret den 16. juni 1897, sign. F. H. Bruhn

Dateret den 19. juni 1897, sign. J. Duus

Et menneske

"Mor og far skal i byen i aften" sagde mor, "men det er du forhåbentlig ikke ked af". - "Du skal ikke være alene, for jeg har bedt Thøre om at komme og være hos dig".

I mine første barneår skete det ikke så sjældent, at Thøre var barnepige for mig, og det var jeg på ingen måde ked af.

Dog skete det et par gange, uvist af hvilken grund, at jeg fik et maveonde med de deraf væmmelige følger, og det blev for lille mig næsten til en "regel". Det er nemlig blevet mig fortalt, at jeg, på en morgendag efter Thøres besøg, blev spurgt: "Nå, havde I det rart i aftes"? Hvortil jeg skal have svaret: "Nej, jeg kastede op, for Thøre var her jo".

Da jeg blev større, holdt dette barnepigebesøg selvfølgelig op, men dermed være ikke sagt, at Thøre ikke kom i mit hjem mere.

Thøre var et af den slags mennesker, der desværre er alt for langt imellem. Ligegyldigt, hvornår mor eller andre bad hende om hjælp, fik de ja.

Hun gik ud som kogekone, kogekonehjælp, vaskekone, rengøringskone osv, og når hun færdedes i ens hjem, kunne man kun blive i godt humør.

Thøre havde lune, så det forslog, og ligegyldigt, hvor travlt hun havde, eller hvor hårdt hun masede på, så stod der en konstant korona omkring hende af lune, sjove og vittige bemærkninger.

Jeg mindes fx en hovedrengøring i mors "fine" stue (e Pissel). Møblementet var tungt, fuldpolstret og uhåndterligt, men flyttes skulle det da. Thøre går grytende i gang med en af lænestolene: "Gu'bevares sik'et skrummel, alle om æ vil hå såen uhangs sessel i mit hus, den æ min seel væ å rangsie mæ, som en fajtung".

Thøre var også gæstfri, og inden den kolde, grå matskive blev indført i alle hjem, var det betydeligt mere almindeligt, at folk gik på aftenvisit hos hinanden. Thøres søn, Mathias, elsker endnu at fortælle om, hvordan det for det meste formede sig, når min farmor og farfar, Sophie og Hans, kom på uanmeldt besøg hos hans mor.

Farmor gik mæ e besteltøj unde e foeklæ, og kom hun ikke hurtigt tilbage, var Thøre altså hjemme. Farfar kom så lidt efter med kamelhårsskoene under armen, stak hovedet ind af døren, og så kom hver gang det for Mathias så lystige, og i hans ører helt nødvendige spørgsmål: "Æ mue he'æ"? - Han vidste det jo godt.

Mange år efter, da både farmor, farfar og min far var gået bort, og mor sad alene, var Thøre næsten daglig gæst i mit hjem og blev nu på en måde "barnepige" for mor i hendes lange sygdomsperiode.

Efter at jeg var blevet gift og var flyttet tilbage til mit barndomshjem med kone og børn, blev Thøre igen, sammen med mor, barnepige for mit og min kones afkom.

Jeg, og senere min kone, har meget at sige dette kærlige, hjælpsomme, tolerante, lune og humørfyldte menneske tak for.

En ting, jeg er Thøre særlig taknemmelig for, er at hun var en af de få, der til sin død bevarede et uforfalsket Oksbøl-mål. Hun forsøgte på ingen måde, som mange siger, at snakke fint. Hun bevarede i sin daglige tale gloser og vendinger, som de fleste på hendes tid forlængst havde lagt på hylden eller havde glemt. Jeg husker endnu mange af dem og bruger dem, når jeg taler med indfødte fra Oksbøl sogn, og det slår næsten aldrig fejl, at der så falder en bemærkning som: "Nej, seje do sont end'o"? eller "De'æ dæ no it monne dæ seje mie".

Det er der desværre heller ikke, men Thøre har hjulpet mig til, at jeg endnu er i stand til at bruge en del af dem, og jeg vil fortsat gøre det, for hvorfor skal vort gode gamle Oksbøl-mål ikke bevares på lige fod med gamle materielle ting, som man i de senere år mere og mere går og værner om.

Der kunne skrives meget om Thøre Krogh fra Oksbøl, men jeg vil slutte af med et lille eksempel på, hvor afholdt hun var.

Lang tid efter Thøres død sagde min kone, der dog er tilflytter og ikke havde kendt Thøre så længe, som jeg: "Henning, jeg tænker tit på Thøre, og jeg kan godt betro dig, jeg savner Thøre mere, end jeg savner min gamle farmor, der dog har passet mig som barn, når mor var med far i marken".

Barn under 1. verdenskrig

Solen skinnede den 4. august 1914, alt var så skønt. Det var den fineste sommerdag, man kunne tænke sig.

Ih, hvor jeg glædede mig. Jeg var 7 år gammel og skulle med min mor og far på familiebesøg i Pøl. Vi kørte med hestevogn de ca. 10 km. Det var ingen sag. I Pøl boede fars søster Kathrine, der var gift med Dominikus Petersen. De havde en dejlig gård. Det var dog ikke dem, der var sagen, men derovre boede også kusine Dina, og hun var herlig. Bare et år ældre end jeg og dejlig at lege med. Så var fætter Jørgen der da også, men han var et par år ældre og bare en dreng. Ham regnede vi ikke rigtig med.

Allerede kl. 3 mødte vi op derovre, hvor faster havde det helt store alsiske kaffebord parat. Det var også dejligt, hvis bare faster ikke havde den kedelige vane at sætte kager på vores tallerken. De var også dejlige, kagerne, vel var de det, men efter som min mor havde lært mig altid at spise op, var det mere en plage end en glæde. Jeg kan endnu høre faster sige: "Du skal have et stykke mere - æ tru da eno - med den lang vej do hæ køæ kå do nok væ hongre". Faster var så rar. Det var onkel Minkus, som vi kaldte ham, også. De plejede altid at have det så hyggeligt med mine forældre, drille hinanden lidt og glæde sig over deres fælles interesse for landbruget. Dina og jeg legede så godt sammen, men det var lidt mærkeligt den dag. De gamle var slet ikke drillesyge, som de plejede. Det var som om det gode humør manglede. Der blev talt om krig. Krig, hvad var det for noget? Det forstod vi ikke, men vi mærkede på stemningen, at det var noget alvorligt noget; ikke noget at glæde sig over. Som sædvanlig kørte vi hjem først på aftenen.

Dagen derpå begyndte som enhver anden hverdag. For mit vedkommende med at gå i skole. Som sædvanlig hentede jeg Ami, min nabo og bedste veninde på 6 år. Hun fortalte mig da, måske en lille smule begejstret, at hendes far skulle i krig. Jeg blev lidt misundelig, men mente da, at det skulle min far da sikkert også. Heldigvis kom det ikke til at passe. Han var lige lidt for gammel. Eftersom vi var under tysk herredømme her i Sønderjylland var det for tyskerne, der skulle slås og ikke for vort fædreland, så det var jo dobbelt trist. Mange i vor by, mange gode dansksindede mænd blev indkaldt og sendt af sted til fronten. Efter en tids forløb forklarede vores tysksindede lærerinde os om krigen. Hun mente, det ville blive en lynkrig, hvor Tyskland ville sejre. Efter hendes tale på tysk til den lille børneflokk, der kun var mellem 6 og 9 år gammel, spurgte hun os små: "Und wenn unser truppen wieder siegreich zu hause kehren, was wollen wir denn rufen"? (og når vore tropper atter vender sejrige hjem, hvad vil vi så råbe?). Der var stilhed i klassen, men lige med et rakte lille Ami fingrene i vejret, stod op og sagde: "Hurra for gamle Danmark". Det var nu ikke dette frk. Lorensen havde satset på, men det kom heldigvis til at passe. Frk. Lorensen sagde ikke mere, men hun og Ami blev aldrig rigtig gode venner mere. Det var synd for Ami, der med hendes 6 år var ganske

uskyldig. Hun kunne ikke tro andet. Hun var vokset op i et godt dansk hjem, hvor der ved festlige lejligheder blev sagt "Hurra for gamle Danmark", og hun forstod nu, at her skulle der festes.

Så kom krigen da med al dens alvor, som vi børn også blev klar over med årene. Alle duelige mænd måtte af sted. Først blev de unge i den mest passende alder indkaldt, siden blev der halet til begge sider. De helt unge, rene drenge, og de ældre, der ikke var så meget beventd. Vor by Mjels blev ribbet for mænd. Alle vore naboer blev indkaldt. Kresten Schmidt, Amis far, og Christian Schmidt, som boede ved siden af. Lige overfor, kromanden Christen Petersen, hans naboer Peter og Nis Madsen, og deres svoger Jacob Jepsen. De tre sidste blev derude. Ved Pommersgårds anden side lige over engen boede Thomas Henriksen. Også begge hans unge sønner måtte af sted. Den ene blev derude. Den anden, Hans, blev såret, men kom dog hjem igen. En anden lige her i nærheden, Peter Schmidt, kom også hjem igen, men hans nerver var ødelagte. Begge hans svogre vendte også tilbage, men den ene blev aldrig rigtig rask mere. Sådan gik det. Jeg kender mange flere fra vor by, der måtte i trøjen, men det bliver alt for mange at fortælle om. Det var hårdt for danske forældre at få besked - Fürs Vaterland gefallen - faldet for Tyskland. Det var jo ikke deres fædreland. Tværtimod. Det var vore venner, de måtte kæmpe imod. Et særligt svært tilfælde vil jeg gerne nævne. Dyrslæge Dau i Havnbjerg havde en eneste søn. Også han måtte i krig. Hans far, der var ene med en datter, fik besked på at sønnen kom hjem på orlov på en bestemt dato; dette var lovet ham af hans flinke overordnede. I stedet for blev han sendt ud i skudlinien. Hans kommandant havde modtaget et brev fra herredsfoged Klinke i Nordborg om at sende ham derud, da han var farlig. Sønnens eneste måde at være farlig på, var kun den, at han havde en dansksindet far. Af den undrende kommandant fik sønnen brevet at se, som han forklarede faderen med forklaring på, hvorfor han ingen orlov fik. Kun få dage derefter faldt sønnen ved fronten.

Selvfølgelig var de fleste bange for at blive indkaldt. Nogle prøvede på at drikke noget stærkt, om ikke hjertet kunne slå lidt unormalt, men den gik ikke. En lille solstrålefortælling blev dog fortalt om en, det lykkedes for at komme hjem igen. En husmand her fra egnen var klog nok til at spille tosset. Da han skulle lære at skyde, ramte han altid ved siden af i meget stor afstand. Hver eneste gang hævdede han dog, at det bare var et tilfælde. Han var nemlig meget dygtig sagde han, han kunne sagtens lære det. Alligevel blev han opgivet, og i stedet for fik han en plads hos officeren, hvor han skulle hjælpe med alt muligt. Dette var lige sagen, mente han, hans evner ved det huslige var helt på toppen. Alligevel forstod han så ganske, også her at ramme ved siden af. Jeg vil gerne nævne hans gulvask, som hans herre morede sig meget ved at være tilskuere til. Han pustede kenderne gevaldigt op og med en drivvåd gulvklud kørte han for fuld fart fra den ene væg til den anden, så det sprøjtede op ad væggen. Han blev hjemsendt som umulig.

Efterhånden blev mændene en mangelvare i vor by. Her hvor der særlig drives landbrug, var det ikke så godt. Aftægtsfolk måtte sammen med drenge og kvinder ordne både mark og stald. Hvor var vi alligevel heldige på Pommersgård, hvor vores far blev hjemme.

For en gangs skyld var det bedst ikke at være for ung. Nu begyndte der at blive mangel på fødevarer. Det er klart, at soldaterne skulle have deres. De fik endda gennem årene mindre og mindre. Mor sendte mange gode pakker til fronten. Det var tilladt. Man regnede selvfølgelig med, at det var af vores ration, der blev sendt. Gennem årene havde vi haft gode, dygtige, unge mænd på gården. Dem ville mor gerne sende lidt til. I vor skuffe ligger en hel del soldaterbillede med en tak fra den tid. Det kneb mere og mere for tyskerne at få fødevarer nok. Der blev avlet for lidt på gårdene. Vi skulle levere korn til tyskerne, som vi altid sagde. Ikke engang til os selv måtte vi bruge efter ønske. Vi fik vores ration som andre, og den var meget lille. Det skal dog siges, at vi følte ingen samvittighedsnag ved at bruge egne ting, når det var muligt. Vanskeligt og farligt var det dog. Vi havde ingen elektricitet endnu, derfor heller ingen kværn til at male kornet på. Kunne ikke male hvede til franskbrød. Nok kunne som kunne. Mor købte en, skal vi sige stor kaffemølle, hvor håndtaget sad på et hjul. På den malede vi lidt hvede. Den blev sigtet gennem et sigte, og bagt til franskbrød. Dette smagte såmænd meget godt, næsten som et moderne brød i dag. Som jeg dog husker den mølle. Den var rød og stor, og blev skruet fast på et bord i bryggerset, når den skulle bruges, men det var et hestearbejde at betjene den. Ved siden af havde vi en god dansk ven, møller Klyn i Nordborg; han var til megen glæde. Her fik vi rationen af byg til svinene malet, og ved siden af kom der en sæk hvede med derind. Mange undersøgelser måtte han igennem, men han forstod sit kram ved fx at forære den tyske betjent lidt "brun bygmel", som han kaldte det. Heldigvis klarede han altid ærterne. Også i Elstrup boede en god dansk møller, som malede for folk. Han gjorde det med stor risiko om natten, helt uden egen fortjeneste. Engang blev han taget, men klarede det alligevel på en måde og fortsatte igen. Desværre kunne konens nerver ikke rigtig tage dette, og hun døde i en meget ung alder. Også kød var rationeret. Vores svin blev jævnlige talt, og regnskabet skulle passe. Alligevel fik vi dog til tider et ekstra stykke kød i gryden. Af og til kom der nogle mænd for at tælle kreaturerne i stalden. De valgte, hvad der skulle leveres, og her fik vi aldrig noget ved siden af. Ingen bonde fik lov til at bestemme, hvad der skulle slagtes. Sammen med to fremmede var vores kommuneforstander altid med ved denne bedrift, så han var ikke ligefrem elsket her på egnen. Også her var der muligheder, men det var sjældent, nogen der greb dem. En gårdmandskone, hvor manden var ved fronten, forstod at gemme sit væk. Eftersynet blev inviteret på en forfriskning, hvor de havde det lidt sjovt, og kreaturerne var ikke til at finde på Færgevejens gård.

Min far, Christian Krogh, kunne selv slagte mindre dyr, såsom svin og kalve. Selvfølgelig gjorde han dette. Ikke alene i vort hjem, men rundt omkring i byen. Det var et meget farligt foretagende, hvor straffen kunne have været enorm, men far var sådan et godt menneske, der gerne ville gøre andre en tjeneste. Far havde også gode nerver. Engang blev de dog hårdt prøvet. Vores smed Holger Jensen havde en slagtegris, som han bad far ordne for sig. Desværre boede han ved korsvejen lige i byens midte. At tænde lys om natten var ikke så godt. At slagte om dagen var ikke muligt. Altså blev der alligevel tændt en lille petroleumslampe, efter at alle vinduer var godt mørkelagte. Desværre var grisen ikke død ved det

første bedøvende slag. Den skreg i vilden sky under dødsstikket bagefter, og det var jo ikke så godt, men heldigvis gik det alligevel godt. De naboer, der havde hørt noget, var gode naboer, der alligevel intet havde hørt.

Meget ofte kom der husundersøgelser. En 3-4 tyskere med lange støvler, blanke knapper på trøjerne og pikkelhuer på klarede sagen. De var flotte, syntes jeg, nok især på hovedet. De undersøgte grundigt over det hele, først og fremmest spisekammer og kælder naturligvis. Derefter gik turen til soveværelse og de andre stuer. Jeg fulgte dem troligt i hælene. Så dem løfte dynerne og åbne skabe med mere.

Det gamle, dejlige skab, som mor brugte til linned, reddede engang et friskbagt franskbrød. Soldaten, der kom ind i stuen, var så interesseret i antik. Min far, der fulgte ham, digtede en meget lang og god historie om dette skab, og imens fjernede mor franskbrødet til en anden stue, der allerede var blevet gennemsoget. Vi havde også et hemmeligt rum. Fra forstuen gik en dør ind til et lille bitte rum. Her havde en alkove i sin tid haft sin plads. Døren gik stadig derind, men rummet var delt i to. I bageste rum var der hverken dør eller vindue, derfor meget velegnet til et hemmeligt gemmested. Det var da også lavet til det samme. Første del af rummet, den ind mod forstuen, var fyldt med overtøj og vognhwyder, så intet mistænkeligt var at skue. Det var dog ret besværligt at få sagerne derind, så det kunne ikke ske hver dag. Derfor var der gerne lidt spiseligt i spisekammeret også, men det skulle tit skjules i en fart. Også vores kornlager, så lille det end var, blev nøje undersøgt. Hvor var det spændende for en pige som mig, at følge dem op på halmloftet, hvor de med lange stænger gennemsogte halmen for at se, om de ikke derinde kunne støde på noget hårdt. De fandt aldrig noget. Ikke fordi vi ikke havde noget at skjule, men det var gemt andre steder. Selv om de voksne gik stille med dørene, var jeg godt klar over gemmestederne. Vores mark "Elsbjerg" lå et par km borte. Her gik kvierne og græssede så fredeligt, hvor marken hældede mod syd ned mod Alssund. Oppe på bakken på samme mark lå der et dejligt stråttækt markhus, som det kaldtes. Dette hus var beregnet til markkredskaber. På grund af markens fjerne beliggenhed var det påkrævet. Huset var meget lille, men alligevel stort nok til at rumme en kartoffelkælder. På grund af den lette jord havde min far gerne et stykke med kartofler derude. Denne kælder blev da i stedet for til en "kornkælder" velegnet som den var. En røget skinke eller lignende kunne da også godt gemmes derude. Når kælderlugen var dækket med markkredskaber, var det selvfølgelig alle tiders gemmested.

En skønne dag fik vi besked om at aflevere alt, hvad vi ejede i kobber og messing. Det var hårdt. Vi alsingere havde på de gamle slægtsgårde ting i antik, der rummede så mange gode minder om vore fædre. Nu ville tyskerne bruge dem til kanoner. Vi turde ikke andet end at levere den fine gamle kobberkedel og flere andre ting. Alligevel blev en hel del gemt. Til sidst gravede far og mor en del ned i jorden, men tænk det fandt de aldrig mere. Mon det stadig findes i jorden på Pommersgård?

Mange ting blev nu mangelvare, og det gav dygtige husmødre. Trods alt - vi på landet sultede ikke under krigen. Mange ting, der ellers var gået i glemmebogen, blev opfrisket påny. Saften blev pres-

set af sukkerroerne, og den blev kogt i gruekedlen til sirup. Den skulle koges i mange timer for at blive en smule tyk. Det blev en mørk sirup, men den smagte nu godt alligevel, og der var intet at købe. Sukker var en mangelvare. Vi fik kun meget små rationer, og kunne ikke selv fremstille dette produkt. Bedre gik det med at kærne smør. Til en stor stenkrukke lavede bedstefar et låg af træ. I lågets midte var et hul. Gennem dette blev en stang ført ned i krukken med en hullet plade på for neden. Alt var af træ. Stangen blev så halet op og ned i den syrlige fløde. Omsider lykkedes det gerne, men det tog ikke altid lige lang tid, før smøret kom. Dejligt smør svømmede da ovenpå kærnemælken. Helt så godt som smør fra mejeriet var det dog ikke, men vi var alligevel heldig med det. Nogle lavede en afbagningsmør. Det var en suppedas, der hverken var sauce eller smør. Selvfølgelig var der meget, man kunne spise uden, fx æblegrød, sylte og "både". "Både" er en slags skørst, som blev lavet af syrnet sødmælk blandet med kærnemælk. Når denne blanding var blevet tyk, blev den siet og æltet til den var helt tør. Deri blev der blandet kommen eller løg og lidt salt. Mor lavede også rigtig ost den gang, og den var meget fin. Bedstefar i Broballe havde lavet en ostepresse, dvs en firkantet kasse med huller i. Osten blev lagt i et linnedklæde og ned i kassen. Til sidst blev den presset tør med en donkraft. Det var en sødmælksost, og så vidt jeg husker, havde vi fået noget, der blev kaldt osteløber af mejeribestyrelsen. Tilovers blev vollen, og den blev brugt som sinefoder. Mor kogte også sæbe under krigen. Et foretagende, jeg aldrig vil anbefale under normale tider. Et selvdødt svin var meget velegnet. Det blev fritaget for indvoldene og rensset godt. Kun det reelle kød med ben i blev brugt. Jeg tror nok, der kom noget, man kaldte "sifsten" (sæbesten) i, og det hele blev kogt i timevis. Selv benene blev næsten kogt ud. Det stank skrækkeligt. Det kan ikke bortforklares, og der var ingen parfumelugt, selvom et velugtende middel blev fyldt i. Hele suppedasen kom i en balje med vand, hvor den som kold sæbe svømmede ovenpå. Den blev aldrig nogen luksussæbe, men kunne da bruges til storvask. En slagtegris blev sommetider kaldt selvdød og brugt til sæbekogning, som var lovlig.

Så var det galt med tobakken. Som far dog savnede den. Far var meget meget beskeden og fordringsløs, men hans kære pipe var næsten ikke til at undvære. Købe tobak var ikke muligt, men så dyrkede vi den selv. Det blev store, flotte tobaksplanter med fine lilla blomster på. Bladene blev tørret på snor og behandlet efter alle kunstens regler, men rigtig god blev tobakken aldrig. Far prøvede også - som så mange andre - at ryge tørrede rosenblade, men det var heller ikke så godt. Jeg husker så tydeligt, at en af fars venner var død, og jeg blev sendt over med en krans. På hjemturen cyklede jeg lige bag vores gartner. Der stod en hel røgsky ud fra hans pipe. Jeg spurgte da også, om det var resterne fra kransebindingen, han der havde brugt.

Kartoffelmel manglede vi aldrig. Det var så let at lave. De rå kartofler blev revet på en maskine, og i en stor balje med vand kunne melet vaskes ud. Her lå melet da gerne på bunden, mens kartoffelmassen lå øverst og kunne bruges som foder. Det kneb nemlig også med foder, især til grisene, hvor der helst skulle være et mere end fortalt. De var også på ration.

Krigen fortsatte, og de hårdt sårede vendte hjem som invalide, medens flere og flere andre blev derude. Kunstgødning fandtes ikke mere. Høsten blev mindre og mindre, og et år var høsten så lille, at den ikke var halvdelen af en normal avl.

Mens mændene drog fra hjemmet, begyndte vi at få krigsfanger i stedet for. Her på vor egn kom der både russiske og belgiske krigsfanger. Russerne blev om natten installeret i husets ene ende hos enke Line Witte. En bevæbnet tysk soldat passede dem om natten. Han bragte dem ud om morgenen og hentede hele flokken igen hver aften. Her havde far af og til et job med ved lejlighed at hente og bringe dem. I tankerne mindes jeg endnu min far med gevær over skuldrene. Min far, der ikke kunne få sig til at skyde en kat, ville aldrig i verden kunne skyde en russer. Den belgiske afdeling boede i den aftægt, hvor Jørgen Nicolajsen Næs bor i dag. Dengang hed ejeren Fangel.

Vi fik to russere til hjælp på gården, men ikke på samme tid. Den første hed Macim Channannavits Gudru Hoscki. Han var en flot fyr. I hvert fald af ydre. Ung var han, men at arbejde var for ham ikke lige sagen. Det havde han aldrig prøvet før. Vi spurgte ham om hans arbejde i Rusland. Han gik på jagt og om søndagen i kirke eller lignende, sagde han. Det var en vanskelig person, der tålte så lidt. Fra tyskernes side blev det påbudt os, at fangerne ikke måtte have familiær stilling. Ikke engang spise ved samme bord som os. Vi hentede da et lille bord og satte det for enden af vores. Her sad han da, men spiste af samme fad som os andre. Det lille bord kunne let flyttes lidt ved eftersyn. Macim var rasende, men selv om han kunne lidt tysk, skete det på russisk, så vi forstod heldigvis ikke et muk. At han var forvænt hjemmefra, var sikkert. Hans første løn hos os brugte han til køb af en sølvring med sten i. Den vakte min store beundring og forundring. Et mandfolk med pyntering havde jeg nu aldrig set før. Jeg husker ikke, hvor længe Macim var hos os, men en skønne nat flygtede han fra lejren med nogle kammerater. Ved Pøl strand stjal de en båd, og de regnede med, at de herfra let kunne ro til Fyn. De havde nu ikke regnet med, at Fyn lå så langt borte. De blev taget af den tyske vagtpost, og så kom der værre dage for dem. Vi erfarede senere, at de var kommet i en hård arbejdslejr.

En skønne dag kom Macim med en bevæbnet tysk soldat. Han havde bildt dem ind, at han havde gemt 400 mark under halmen på halmloftet og deraf ville han skænke de 300 mark til Røde Kors, dersom han måtte hente dem. Selvfølgelig var der ingen, men han fik lejlighed til at tale med far. Han bad ham om at reklamere ham hjem til os igen, idet han nu havde det meget dårligt. Det hverken ville eller kunne far dog, for vi havde fået en anden russer, som vi satte megen pris på. Mor fik dog stukket lidt mad til Macim; det var meget værdsat.

Den nye russer, vi havde fået, var ikke helt ung, men vældig rar. Lidt enfoldig var han - ganske bestemt. Kunne hverken læse eller skrive, men var vant til at bestille noget, om end ikke på landet. Hans navn var Simon Fugau. Hvor blev han forskrækket, da han første gang så en ko kælte. Det tålte han ikke. Lidt mere sjov mindes jeg også. Han kom hjem en dag fra Mjels kro, der havde en lille kolonialhandel, og var meget bleg. Tænk - fortalte han i køkkenet - det var som om krokonens tænder plud-

selig faldt ned og hoppede op igen. Det kunne mor ikke stå for. Hun vippede også med sine. Det samme gjorde hjælpekonen, Johanne Arnold, og så var den helt gal. Som han stirrede. De fortalte ham, at det kunne vi da herovre. Om de virkelig ikke kunne det i Rusland? - nej. Han halede og halede, men hans sad fast. Russerne rundt omkring var meget dygtige til husflid. De kunne lave både fine og sjove ting af træ. De lavede fx en sprællemænd til mig. Sådant en havde jeg aldrig set før. Også de fineste flettearbejder i strå frembragte de. Jeg har endnu en fingerring af kobber. Den blev lavet af en tysk mønt.

Hvor var Simon lykkelig, da krigen var forbi, og han blev hjemsendt. Mon han nogensinde genså familien? Med Simon rejste også det russiske sprog. Her havde jeg efterhånden lært at klare mig godt, men det er nu glemt det hele.

Fangerne fra Belgien var i det store og hele mere kultiverede end dem fra Rusland. De kunne alle både skrive og læse. Flere af dem fik pakker sendt hjemmefra gennem Røde Kors. De havde bl.a. store tykke firkantede kiks, mindst 1 cm tykke af snehvidt mel, som vi børn slet ikke kendte mere. Mens russerne vel nok var et eget folkefærd, for os at dømme, lignede fangerne fra Belgien mere os herhjemme i Danmark. Deres livssyn og viden var vel nok det samme. De blev sikkert savnet dybt i deres hjem. Fik de mon besked derhjemme om deres opholdssted? Tænk om vore mænd var havnet i Belgien, da ville det være rart at vide, at de ikke blot var savnet, men i god behold. - Slemt at få budskabet: "Fürs Vaterland gefallen" - det fik mange.

I skolen gik vi da af og til. Vi forsømte den ikke, men den forsømte os. Vore lærere var med i krigen. I stedet for kom lærerinder fra nabobyerne og underviste os to gange om ugen. Særlig kloge blev vi ikke på den konto. Når kejser Wilhelm havde fødselsdag den 27. januar, blev der festet. Vi mødte først i den pyntede skole og sang tyske fædrelandssange, og Der Kaiser ist ein lieber mann, er wohnt in Berlin. Derpå var det fridag. Efter høst måtte hele klassen i fællesskab samle aks på de tomme kornmarker. Der var god brug for korn, og øvrigheden manglede så meget. Derfor blev vi også sendt ud med sække for at plukke løv, især af esketræer. Dette blev tørret på den gamle skoles loft, og brugt som hø til hestene ved fronten. Også nælder skulle vi plukke. Her var min far god til at slå nogen for mig med leen. Efter sigende blev de brugt til kjolestof. Som sagt var vore lærere indkaldt til krigstjeneste. Blandt dem var også min svoger. Han var forlovet med min eneste søster. De to blev krigsviede - en stor begivenhed for mig. Alligevel må jeg senere beundre mine forældre, der gav deres lille pige på bare 18 år lov til at gifte sig under disse forhold. Min svoger, der var stationeret i Rostock, kom hjem den ene dag og blev gift den næste. Min søster var så sød som hvid brud med slør og det hele. Han bar uniform, som loven bød. Søkende havde han ingen af, men hans forældre, der boede i Sønderborg, var med. En kær gammel tante kogte hønse-suppe, og hun sørgede også for en lille krans over døren, som det sig hør og bør. For mig var det alle tiders fest. Jeg fik lov til at køre i den lukkede vogn sammen med brudeparret. Hvor må jeg have været forkælet.

Nede ved smedens hjørne stod en hel børneflokk. De så mig alle, og hvor var jeg vigtig. Vi kørte først op til "æ standesamt" hos gårdejer Schmidt i Oksbøl. Her blev den borgerlige vielse foretaget. Bagefter blev de af Pastor Asmussen viet i Oksbøl kirke. Selve bryllupsfesten husker jeg ikke. Den har sikkert været meget beskeden. Dagen derpå rejste de nygifte til Rostock, hvor de tilbragte deres hvedebrødsdage i ca. 3 uger. Derefter kom min svoger til fronten, og min søster kom tilbage. Efter en tid, jeg husker ikke hvor længe, fik han et dårligt hjerte. Han fik da tjeneste bag fronten af forskellig slags. Blandt andet spillede han klaver, når officererne holdt fest.

Efter en tids forløb søgte beboerne her i vor by om at få ham hjem til skolen igen, og det lykkedes. Lidt før var min søster meget syg. Hun måtte da indlægges på Flensborg sygehus, som de brugte dengang. Lille og bleg kom hun afsted, og vi troede, at vi aldrig skulle se hende mere. Transporten var næsten utrolig. En bære blev hentet i Nordborg. Den lignede den øverste del af en barnevogn, som vi ser dem i dag, og i den blev hun kørt i en fjeder-vogn trukket af heste til Hardeshøj. Herfra med skib til Ballebro, og her stod der en lejet hestevogn parat til at køre hende til Avnbøl station. Turen fortsatte med tog til Flensborg, hvor hun blev hentet af et par betjente fra sygehuset. De medbragte understellet, der passede til båren. På de toppede brosten gik turen så med den meget syge patient til sygehuset. Tænk, at hun overlevede og kom hjem til os igen.

Det var ikke den eneste gang, hun blev indlagt på Flensborg sygehus. Et par år senere fik hun en lille dreng ved en meget svær og vanskelig fødsel. Ved denne mistede drengen sit ene øje. Der skete en sprængning i hende, og hun måtte atter til Flensborg for at blive opereret. Drengen fik da et glasøje. Krigen var ikke forbi, travlt var der i hjemmet og hos hendes mand. Vel derfor fik jeg lov til at besøge hende alene. Modigt gjort af mine forældre, synes jeg nok. Jeg, der bare var fyldt 11 år, sejlede fra Hardeshøj til Sønderborg og herfra med skib til Flensborg. Efter besøget på sygehuset overnattede jeg på det hotel, hvortil min mor i forvejen havde sendt et postkort. Det hele foregik på tysk.

Lille Karl Christian blev vor øjesten, men desværre døde han allerede kun 2 år gammel af difteritis. Også denne tragedie står så klart for mig. Far kørte ham de 30 km til sygehuset, der nu var i Sønderborg, med hestevogn. Halsen var næsten lukket og feberen var meget høj. Han døde derude.

Livet gik sin vante gang. Der var stadig krig. Hver gang Tyskland sejrede ved fronten, gav det en fridag i skolen. Lille Amis far var stadig ved fronten, og hendes mor sørgede så meget. Var der intet brev en dag, gik hun den lange vej til Nordborg for at spørge efter post. Hun havde det strengt derhjemme på husmandsstedet. Hendes mands far, gamle Johannes, og min far var hende til god hjælp, men alligevel var der tusinde ting i hverdagen, som hun selv måtte klare. Ami havde en lillebror, der var et par år yngre end hende selv. Han gik ikke i skole endnu. En vinter lå der is på engen hernede, men den var ikke særlig stærk. Alligevel vovede lille Johannes sig derud med sin slæde. Isen brast, og han gik i vand til maven, men kom dog ind gennem det kolde

vand. Som han græd. Han var helt umulig at trøste, eftersom hans slæde var blevet derude. Det kunne hans mor, Anna, ikke stå for. Hun hentede slæden. Hans far kan jeg ikke hente hjem, sagde hun, men det kan jeg slæden, selv om vandet er koldt.

Der lå et krigsskib i sundet uden for Hardeshøj. Hvor stort mandskabet var, ved jeg ikke, men der var flere officerer. De sejlede engang imellem en tur ind i Mjelsvig og tog derfra en tur op til Mjels kro, hvor de blev beværtet. En dag kom der tre officerer derop, og den dag havde deres 17 årige datter, Marie, besøg af tre veninder. To søstre Mørk og naboens datter, Kathrine Schmidt. Officererne tilbød dem en sejltur rundt om Als til Hardeshøj, hvorfra de selv kunne tage turen til fods tilbage til Mjels kro. Unge og glade sejlede de afsted fra broen ved Mjelsgård, men de kom aldrig tilbage. De druknede alle syv. Man mener, at båden, der var overfyldt, fik en forkert vind om hjørnet ved det, vi kalder "æ Drej". Her fandt man båden kængret, men ikke alle lig blev fundet.

Der fulgte så mange ting i krigens kølvand. Indbrud skete der flere af. Det var egentlig tilgiveligt eftersom fødevarerne var så knappe. Også på Pommersgård skete der et indbrud. De kom ind gennem vinduet til kælderen, fandt lidt madvarer, men ikke særlig meget. Måske havde vor hund skræmt dem væk. De havde kun efterladt en dolk dernede.

En stille sommernat blev vinduet pludselig slået ind til soveværelset. Jeg lå også i soveværelset, og så min far springe ud af sengen for at få en forklaring af de to mænd. Det var, set med mine øjne, meget interessant. Det var et par sømænd. De krævede begge vores piger udleveret, hvad de selvfølgelig ikke fik. De troede, at det var pigernes værelse, de brød ind i. Søfolkene var stærkt berusede. Ved et bal på kroen ville pigerne forståeligt nok ikke danse med dem, og derfor krævede de hævn. Pigerne havde heldigvis gemt sig et godt sted, hvor de ikke blev opdaget. Far fik omsider de to sendt afsted. Dagen derpå meldte han dem til politiet. De måtte da ned og give en undskyldning og ordne det med vinduet. Hele begivenheden morede mig meget. Jeg følte mig altid så tryk hos mine forældre, og her var vel nok noget at fortælle om til mine veninder.

En anden nats oplevelse prægede også mit barnesind. En tante, der var på besøg hos os, kaldte en nat på far. Der var uro i pigekammeret, hvor en pige var ene hjemme. En beruset mand var trængt ind til hende gennem et vindue, der stod åbent. Eftersom pigen kaldte på hjælp, løb mine forældre øjeblikkelig derhen med mig i hælene. Selvfølgelig blev jeg straks sendt tilbage, men nåede lige at se, hvem manden var. Det var en jeg kendte, men beskeden om at tie stille med det holdt jeg. Da jeg aldrig var bange, var det hele for mig kun sjov og løjer. Oppe i skolen, hvor min søster nu boede, var jeg af og til barnepige. Engang imellem gik jeg selv hjem om natten. Det satte jeg særlig pris på og ville nødig ledsages af min svoger. En nat så jeg en mand fylde brænde i en sæk hos Anne Marie Jepsen. Heller ikke da blev jeg bange. Jeg kendte manden, for han var også her fra byen. Også denne gang måtte jeg ikke røbe til nogen, hvem det var.

Årene gik. Vi sultede ikke, men i storbyerne var det værre. Der kneb det med at klare sig med de små rationer.

En lærerinde, frk. Pape i Hamborg, gjorde sig da også store anstrengelser for at få børn på ferie ude på landet. Vi fik da også to piger. Johanne Wolk og Erna Kopas. De to sluttede sig forståeligt nok nær sammen. Måske netop derfor blev jeg ikke særlig knyttet til dem. To er bedre end tre. Vi fik selvfølgelig ganske ens behandling derhjemme. Da de var meget dårligt udrustede hvad tøj angik, gjorde min mor sig store anstrengelser for at finde noget til dem. Blandt andet lykkedes det hende at købe stof til to dejlige sommerkjoler, som jeg syntes var søde. Det var et let og yndigt stof, med blå bund og små søde røde rosenbuketter. Mens mor ikke hørte det, sagde den ene: Jeg kan ikke lide farverne, rødt og blå er bondefarver. I det hele taget regnede de ikke bønderne for noget, og de omtalte dem altid meget nedværdigende, når mine forældre ikke hørte det. De fik det heldigvis aldrig at vide. Pigernes ophold hernede var fuldstændig gratis.

En tid efter deres hjemrejse skrev Ernas mor til os, om hun ikke måtte komme igen. Hun havde fået tuberkulose og trængte til god mad. Ansvar for smitte turde mine forældre dog ikke tage. De skrev tilbage og anbefalede et sanatoriumsophold. Dette var muligt, selv under krigen. En lille ferie pige fra Hamborg fik de også oppe på skolen hos min søster. Hun hed Gertrud Pfensig, og hun var den sødeste pige, man kunne tænke sig. Hendes mor var enke, og hun havde kun en bror. Vi to legede så godt sammen. Vi fik mange gode minder, der stadig huskes. Endnu 60 år efter ses vi engang imellem og drøfter svundne dage.

Sådan gik de fire krigsår af min barndomstid på godt og ondt. For mit vedkommende dog mest med det gode. Jeg havde så mange ting at glædes over. Især dyrene der gør barndommen på en bondegård så rig. Min hund, som jeg syntes var verdens bedste og klogeste dyr. Den var min trofaste følgesvend og legekammerat. Kattekillinger var nu så søde, og skulle nogle af de nyfødte slås ihjel, måtte dette foretages uden mit vidende, ellers gav det tårer i massevis. En hest var min kære ven. To gedekid var fyldt med spillopper og sjov, og de åd alle de roser, de kunne finde - også naboens. Derfor var de ikke lige elsket alle steder. De løb frit omkring og fulgte mig til købmanden og lignende steder.

Allerbedst var det dog, at vi fik lov til at beholde vores far derhjemme. Jeg mindes med tak mine gode forældre, der gav mig kærlighed, tryghed og glæde. Få har som jeg oplevet så god en barndom.

Efter de fire krigsår kom freden i 1918, hvor jeg fyldte 11 år. Det varede dog til 1920, før vi fik den frie afstemning, hvor vi stemte os hjem til Danmark. Sikken en dag. Selv om det øsregnede, var der fest og stemning over det hele. Vi kendte jo resultatet på forhånd, i hvert fald på vor egn. Omsider kom genforeningen. En fest uden lige. Vejret var heller ikke for godt den dag, men humøret var der ikke noget i vejen med. Hele vor by var smykket med blomster, guirlander og flag. På vores gård vajede et Dannebrog fra 1864. Det havde ligget der i en kiste gemt i alle krigsårene, ja lige siden 1864. Heldigvis fandt tyskerne det aldrig. Det kneb jo for nogle at frembringe dette flag til den store dag.

Jeg husker, min mor syede et flag til vor husslagter, der boede i Mjelsmark. Da han var nærmeste nabo til kommuneforstanderen, skulle det gerne hejses så tidligt som muligt.

Da krigen brød ud i 1914, var vejret fint, men humøret dårligt. På genforeningsdagen var vejret ikke for godt, men humøret højt. Sikken en forskel.

En drøm var gået i opfyldelse. En drøm, som vi knap turde tro på. Lille Amis spådom var blevet til virkelighed. Vi kunne nu med fuld styrke råbe:

HURRA FOR GAMLE DANMARK.

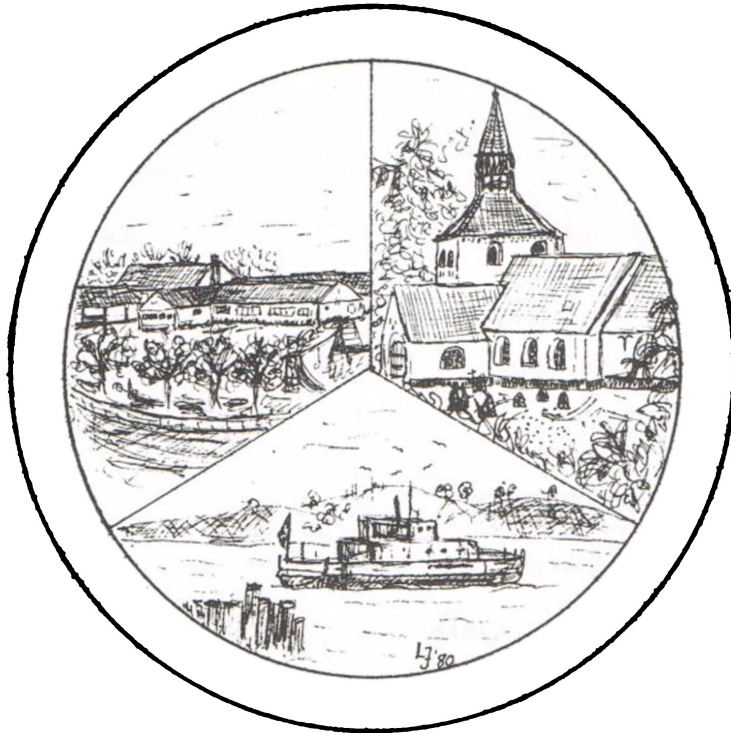

RUSSISKE KRIGSFANGER I ARBEJDE

I N D H O L D

	Side
Oksbøl	Henning Wriborg 7
Nedbrudt ejendom	Laurits Hellesøe 9
Oksbøl Nørregade 6	Laurits Hellesøe 10
Livet på en bondegård	Kate Sørensen 11
Fra hus til hus i Mjels	Hans Eriksen 20
Han brød lyngen på Lynge	C. Nørrelykke-Christensen 27
E' Sprøjthus	Henning Wriborg 30
Sognets genforeningssten	31
Mjelsstenens rejsning	Hans Eriksen 35
Den stråttækte skole i Mjels	Kate Sørensen 38
Fra le til mejetærsker	Mathias Lassen 45
Bundsø	Laurits Hellesøe 49
Et dystert juleminde	C. Nørrelykke-Christensen 51
Oksbøl Søndergade 10	Henning Wriborg 55
Hardeshøj Kro	Hans Eriksen 59
Kontrakt	Afskrift 63
Et menneske	Henning Wriborg 64
Barn under 1. verdenskrig	Kate Sørensen 66

Bogen er i kommission hos Nordborg Boghandel

Reproduktion og foto: ERIK NIELSEN, Broballe

Kopiering: NORDBORG NU-KOPI, Nordborg

Omslag: NETZLER, Sønderborg.

OKSBØL SOGN

Historier og fortællinger 1

Scannet 2013 af Claus-Jørn Hjelm